

1. Antonio Negri, u: Gilles Deleuze, "Control and Becoming", *Negotiations 1972-1990*, prev. Martin Joughin (New York: Columbia University Press 1995), 174. [Žil Delez, „Kontrola i postajanje”, *Pregovori 1972-1990*, prev. Andrija Filipović (Karpos, Loznica, 2010), 248.]
2. Félix Guattari, *Chaosophy: Texts and Interviews 1973-1977*, prev. David L. Sweet, Jarred Becker, i Taylor Adkins, ur. Sylvère Lotringer (Los Angeles: Semiotext(e) 2009), 283.
3. Deleuze, "Control and Becoming", op cit., 175. [Žil Delez, „Kontrola i postajanje”, op. cit., 250.]
4. Gilles Deleuze, "Mediators", u: *Negotiations*, op. cit., 129. [Žil Delez, „Posrednici”, op. cit., 191]
5. Henri Bergson, *Matter and Memory*, prev. Nancy Margaret Paul i W. Scott Palmer (New York: Zone Books, 1991), 95, 32. [Anri Bergson, *Materija i memorija, oGled o odnosu tela i duha* (Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona, 1927), 89-90, 17.]
6. „Članak Valtera Benjamina [se] smešta unutar filma da bi pokazao kako se umetnost automatizovanog kretanja (ili, kako je donekle dvosmisleno rekao, umetnost reprodukovanja) morala poklopiti s automatizovanjem masa”, „Hitler kao reditelj.” Gilles Deleuze, *Cinema 2: The Time-Image*, prev. Hugh Tomlinson i Robert Galeta (London: Athlone Books 1989), 264. [Žil Delez, *Film 2: Slika-vreme*, prev. Ana A. Jovanović (Beograd: Filmski centar Srbije 2010), 329.] Za dalju raspravu o Delezovom shvatanju fašizma informacije i duhovnog automata, s posebnim naglaskom na njegovim manifestacijama u sferi medija povezanih sa ratom u Iraku 2003. godine, videti: Anustup Basu, "Bombs and Bytes", Josephine Berry Slater i Pauline van Mourik Broekman (ur.) *Proud to Be Flesh: A Mute Magazine Anthology of Cultural Politics after the Net* (London: Mute Publishing 2009).
7. Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 262. [Delez, *Film 2*, op. cit., 327.]
8. Walter Benjamin, "The Work of Art in the Age of

Mechanical Reproduction”, *ILLuminations*, ur. Hannah Arendt, prev. Harry Zohn (London: HarperCollins 1992), 229 [Walter Benjamin, „Umjetničko djelo u doba svoje tehničke reproduktivnosti”, *Uz kritiku sile*, prev. Snješka Knežević (Zagreb: Studentski centar sveučilišta u Zagrebu 1971), 75];Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 263. [Delez, *Film 2*, op. cit., 328.]

9. Gilles Deleuze, *Cinema 1: The Movement-Image*, prev. Hugh Tomlinson i Robert Galeta (London: Athlone Books 1992), 40, 82. [Žil Delez, *Pokretne slike*, prev. Slobodan Prošić, (Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1998), 51, 100–101.]

10. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *A Thousand Plateaus: Cepitalism and Schizophrenia 2*, prev. Brian Massumi (Minneapolis: Univeristy of Minnesota 1987), 3.

11. Andrew Murphie, “Ghosted Publics: The ‘Unacknowledged Collective’ in the Contemporary Transformation of the Circulation of Ideas”, *The Mag.net Reader 3* (London: Mute Publications 2008), 102.

12. N. Katherine Hayles, *How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis*, Chicago, London (University of Chicago Press 2012), 2.

13. Michele Zappavigna, “Ambient Affiliation: A Linguistic Perspective on Twitter”, *New Media and Society* 13(5), 2011: 788–806.

14. Kenneth Goldsmith, *Uncreative Writing: Managing Language in the Digital Age* (New York: Columbia University Press 2011), 25.

15. Michele Moylan i Lane Stiles (ur), *Reading Books: Essays on the Material Text and Literature in America* (Amherst: University of Massachusetts Press 1996), 12.

16. Videti: Ann Burdick, Johanna Drucker, Peter Lunenfeld, Todd Presner, Jeffrey Schnapp, *Digital_Humanities* (Cambridge, Mass.: MIT Press 2012).

17. N. Katherine Hayles, “Translating Media: Why We Should Rethink Textuality”, *Yale Journal of Criticism*

- 16(2) (2003): 263–90, 276.
18. Hayles, *Writing Machines*, op cit., 25.
19. Hayles, *Writing Machines*, op. cit., 33.
20. Roger Chartier, “Languages, Books, and Reading from the Printed Word to the Digital Text”, *Critical Inquiry* 31 (2004): 133–152.
21. Robert Darnton, *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France* (London: HarperCollins 1996); Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, izmenjeno izdanje (New York: Verso 2006).
22. Elizabeth L. Eisenstein, *The Printing Press as Agent of Change* (Cambridge: Cambridge University Press 1980).
23. Daniel Selcer, *Philosophy and the Book: Early Modern Figures of Material Inscription* (London and New York: Continuum 2010), 13–14.
24. Ibid., 15.
25. Adrian Johns, *The Nature of the Book: Print and Knowledge in the Making* (Chicago: University of Chicago Press 1998), 2–3.
26. Ibid., 28.
27. Richard Kostelanetz, “Book Art”, u: Joan Lyons (ur.), *Book Art: A Critical Anthology and Sourcebook* (Rochester, NY.: Visual Studies Workshop Press 1985), 29; Richard Kostelanetz, “Why Assembling”, 1973, n.p., <http://www.richardkostelanetz.com/examples/whyassem.html> (pristup: 10. novembra 2012).
28. Johanna Drucker, *The Century of Artists’ Books* (New York: Granary 2004), 2.
29. Rosalind E. Krauss, “A Voyage on the North Sea”: *Art in the Age of the Post-Medium Condition* (London: Thames and Hudson 1999); Rosalind E. Krauss, *Under Blue Cup* (Cambridge, Mass.: MIT Press 2011).
30. Krauss, “A Voyage on the North Sea”, op. cit., 7.
31. Samorazlikujući medijum, dakle, može da se premešta

i da preseca preko bilo kojeg posebnog materijalnog okruženja. Na primer, „medijum” dela Eda Raše (Ed Ruscha), čije se delo *Twenty Six Gasoline Stations* iz 1962. godine obično uzima kao polazna tačka utemeljenja knjige umetnika, za Krausovu nije knjiga u pravom smislu (iako zasigurno, igra zapaženu ulogu), nego *automobil*. Videti: Krauss, *Under Blue Cup*, op. cit., 20, 73–78.

32. Ulises Carrión, “The New Art of Making Books”, u: Lyons op. cit., 31, 32, 40. Ovde ću namerno da prenebregnem mesto *namere* umetnika sa kraja Karionove rečenice, jer ovde je agent knjiga *sama po sebi*, knjiga proizašla iz složenog preplitanja namera umetnika, formalnih konvencija, materijala, tačaka estetske i/ili političke intervencije, institucionalnih struktura, načina potrošnje i tako dalje.

33. Félix Guattari, *Schizoanalytic Cartographies*, prev. Andrew Goffey (London: Bloomsbury 2013), 253, 255.

34. Kostelanetz, “Book Art”, op. cit., 27, 29.

35. Lucy R. Lippard, *Six Years: The Dematerialization of the Art Object from 1966 to 1972* (London: Studio Vista 1973).

36. Lucy R. Lippard, “Conspicuous Consumption: New Artists’ Books”, u: Lyons op. cit., 50.

37. Kako Krausova kaže u svojoj polemici protiv konceptualne umetnosti, post-minimalizma i relacije estetike, konceptualna umetnost se „odriče” estetskog objekta kao „puke robe”. Krauss, *Under Blue Cup*, op. cit., 32.

38. Gwen Allen, *Artists’ Magazines: An Alternative Space for Art* (Cambridge, mass. I London: The MIT Press 2011), 219.

39. Ibid.

40. Kostelanetz, op. cit., 29–30.

41. Ibid.

42. Allen, *Artists’ Magazines*, op. cit., 241.

43. Ibid., 241; Richard Kostelanetz, "Why *Assembling*", op. cit.
44. Kostelanetz, *ibid.*
45. Karl Young, "Foreword to *Assembling 12.*" <http://www.spunk.org/texts/art/sp000177.html> (posećeno 15. oktobra 2012. godine).
46. Richard Kostelanetz, "Why *A Critical Assembling*", Richard Kostelanetz (ur.), *A Critical (Ninth) Assembling (Precisely: 6789)* (New York: Assembling Press 1979), n.p.
47. Young, "Foreword to *Assembling 12*", op. cit.
48. Richard Kostelanetz, "Why *A Critical Assembling*", op. cit.
49. Kostelanetz, citirano prema: Allen, *Artists' Magazines*, op. cit., 241.
50. Moja rasprava o performativnoj i teatarskoj tekstualnoj formi manifesta oslanja se na knjigu Martina Puhnera: Martin Puchner, *Poetry of the Revolution: Marx, Manifestos, and the Avant-Gardes* (Princeton: Princeton University Press 2006).
51. Alain Badiou, *The Century*, prev. Alberto Toscano (Cambridge: Polity Press 2007), 139, 138, naglašavanja su moja. [Alain Badiou, *StoLjeće*, prev. Ozren Pupovac (Zagreb: Antibarbarus, 2008.)]
52. Badju citira Mallarme (Mallarmé) ne bi li ilustrovaov ovo grčevito spajanje "akcije" i „ukidanja": „drama nastupa odjednom, baš na vreme da učini vidljivim sopstveno ukidanje koje raz-vezuje kao munja." Ibid., 136.
53. Ibid., 140, 139, 136, 139.
54. Guy Debord, "Document beyond Debate", prev. Ken Knabb i Not Bored!, <http://www.notbored.org/orientation36.html> (posećeno 6. juna 2012).
55. Gilles Deleuze, "One Manifesto Less", prev. Alan Orenstein, *The Deleuze Reader*, Constantin V. Boundas (ur.) (New York: Columbia University Press 1993).

56. Videti: Nick Mirzoeff, "On Hardt and Negri's 'Declaration'", <http://www.nicholasmirzoeff.com/02012/2012/05/09/on-hardt-and-negris-declaration/> (posećeno 16. oktobra 2012. godine).

57. Ovo odjekuje kroz dizajn *Quaderni rossi* [Crvene sveske], časopisa koji je od središnjeg značaja za uspon italijanskog *operaizma*, sa kojim je Negri, dakako, usko povezan. I, kako se Mario Tronti priseća: "*Quaderni rossi* je bio divan naziv za časopis, imao je jednu izražajnu jednostavnost koja je govorila sama po sebi. 'Sveske' izražavaju volju za istraživanjem, analizom i izučavanjem. Crvenilo korica bilo je znak odluke, jedna posvećenost da se bude baš ovo. Da se počne sa pisanjem, a time i čitanjem, odmah na prednjoj korici - i to crnim na crvenom - stajala je briljantna ideja za koju je zaslužan Pancijeri (Panzieri)." Mario Tronti, "Our Operaismo", prev. Eleanor Chiari. *New Left Review* 73 (2012): 119-139, 123.

58. Michael Hardt i Antonio Negri, *Declaration* (Argo Navis Author Services 2012), n.p.

59. Ibid.

60. Za arhivu aktivističkih dokumenata od borbi u Egiptu iz

2011. godine i kasnije, uključujući i tekst *How to Revolt Intelligently*, videti: <http://www.tahrirdocuments.org/> (posećeno 10. februara 2013. godine).

61. Ovog puta je, dakle, Negrijevo shvatanje komunikacije i kapitala mnogo bliže Delezovom, nego što je to bio slučaj u ranijem nacrtu intervjua, i, svakako, više nego u trilogiji *Imperija (Empire)*.

62. Mustapha Khayati, "Captive Words: Preface to a Situationist Dictionary", u: Ken Knabb (ur. i prev.), *Situationist International Anthology* (Berkeley, Cal.: Bureau of Public Secrets 1981), 171.

63. Asger Jorn, citirano u: Guy Debord, "*Détournement as Negation and Prelude*", u: Knabb, *ibid.*, 55; Guy Debord i Gil J. Wolman, "*Methods of Détournement*", u: Knabb,

ibid., 11.

64. Tom McDonough, *“The Beautiful Language of My Century:” Reinventing the Language of Contestation in Postwar France, 1945–1968* (Cambridge, Mass.: The MIT Press 2007), 8.

65. Richard Essex, izdavačev predgovor za: Jacques Camatte, *Capital and Community: The Results of the Immediate Process of Production and the Economic Work of Marx*, prev. David Brown (London: Unpopular Books 1988).

66. Jean-Luc Nancy, *The Inoperative Community*, prev. Peter Connor i drugi. (Minneapolis: University of Minnesota Press 1991), 31. [Jean-Luc Nancy, *Dva ogleda – Razdjelovljena zajednica, O singularnom pluralnom bitku*, prev. Tomislav Medak, (Zagreb: Multimedijalni institut i Arkzin, 2004), 39.]

67. Jacques Derrida, *Of Grammatology*, prev. Gayatri Chakravorty Spivak (London: Johns Hopkins University Press 1974), 18. [Jacques Derrida, *O gramatologiji*, prev. Ljerka Šifler-Premec, (Sarajvo: Veselin Masleša, 1976), 27.]

68. John Mowitt, *Text: The Genealogy of an Antidisciplinary Object* (Durham i London: Duke University Press 1992), 1, 101.

69. Ernst Robert Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, prev. Willard R. Trask (Princeton, NJ.: Princeton University Press 1953), 310. Naglašavajući historijsku jedinstvenost ovog spoja religije i knjige, Kertius (Curtius) dalje nastavlja: „Hrist je jedini bog kojeg antička umetnost predstavlja sa svitkom. Hrišćanstvo je, ne samo na svom početku, nego i tokom čitavog postojanja, nastavilo da proizvodi nove svete spise – dokumente vere kakva su jevanđelja, apostolske poslanice, otkrovenja; dela mučenika; životi svetaca; liturgijske knjige. Sam Stari Zavet krcat je metaforama o knjizi.”

70. Maurice Blanchot, “The Absence of the Book”, *The Infinite Conversation*, prev. Susan Hanson (Minneapolis:

University of Minnesota Press 1993), 427.

71. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia Volume 2*, prev. Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota Press 1987), 127.

72. Ibid., 424, 426.

73. Ibid., 4.

74. Ted Striphas, *The Late Age of Print: Everyday Book Culture From Consumerism to Control* (New York: Columbia University Press 2009), 6.

75. „Kultura je vezana za knjigu. Knjiga kao skladište i sabiralište znanja identifikuje se sa samim znanjem.” Blanchot, “The Absence of the Book”, op cit., 423.

76. Trish Travis, “Ideas and Commodities: The Image of the Book”, *MIT Communications Forum*, web.mit.edu/comm-forum/papers/travis.html (1999), (posećeno 1. novembra 2012).

77. Laura J. Miller, *Reluctant Capitalists: Bookselling and the Culture of Consumption* (Chicago and London: The University of Chicago Press 2007), 28.

78. Lucien Febvre i Henri-Jean Martin, *The Coming of the Book*, prev. David Gerard (London: Verso 1997), 109.

79. Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (Toronto: University of Toronto Press 1962), 125. [Maršal Mekluan, *Gutenbergova galaksija: nastajanje tipografskog čoveka* (Beograd: Nolit, 1973), 147-148.]

80. Abbott Payson Usher, *History of Mechanical Inventions*, citirano u: McLuhan, *The Gutenberg Galaxy*, op. cit., 124. [Mekluan, *Gutenbergova galaksij*, op. cit., 147.]

81. Tim Ingold, *Lines: A Brief History* (London: Routledge 2007), 127-8.

82. McLuhan, *The Gutenberg Galaxy*, ibid, 144. [Mekluan, *Gutenbergova galaksija*, ibid, 168.]

83. Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (London i New York: Routledge 1980), 80.
84. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 62-3.
85. Ingold, *Lines*, op. cit.
86. Ong, *Orality and Literacy*, op. cit., 116.
87. Ibid., 123.
88. Ibid., 123.
89. Febvre i Martin, *The Coming of the Book*, op. cit., 248, 350.
90. Ibid., 132.
91. Ibid., 22, 29.
92. Luterova dela predstavljaju približno jednu trećinu od svih knjiga na nemačkom jeziku koje su prodane između 1518. i 1525. godine. One je bio "prvi pisac koji je mogao da 'proda' svoje nove knjige samo na konto svog imena. Anderson, *Imagined Communities*, op. cit., 39.
93. N.N. Feltes, *Modes of Production of Victorian Novels* (Chicago i London: University of Chicago Press 1986), 7.
94. Ibid., 8.
95. Pierre Macherey, citirano u: N. N. Feltes, *ibid.*, 8.
96. Videti takođe i: Miller, *Reluctant Capitalists*, op. cit.; Claire Squires, *Marketing Literature: The Making of Contemporary Writing in Britain* (London: Palgrave Macmillan 2009).
97. Striphias, *The Late Age of Print*, op. cit., 8, 102.
98. Ibid., 43.
99. George Steiner, "After the Book?" *Visible Language* 6(3) 1972: 199-200.
100. Videti: Hayles, *How We Think*, op. cit., 55-79.
101. Nažalost, izgleda da ovo preterano ne zabrinjava Štajnera, jer on, pošto identifikuje klasnu dinamiku kulture knjiga, nastavlja sa povezivanjem savremene

krize čitanja sa njenim unutrašnjim efektima zazivajući reafirmaciju čitanja kao jednog elitnog stremljenja. Steiner, "After the Book?" op. cit., 210.

102. Walter Mignolo, "Signs and their Transmission: The Question of the Book in the New World", Elizabeth Hill Boone and Walter D. Mignolo (ur.), *Writing without Words: Alternative Literacies in Mesoamerica and the Andes* (London i Durham: Duke University Press 1994), 233.

103. Ibid., 234.

104. D. F. McKenzie, *Bibliography and the Sociology of Texts*. Cambridge: Cambridge University Press (1999): 41.

105. David Jay Bolter, *Writing Space: The Computer, Hypertext, and the History of Writing* (Hillside, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates 1991), 4.

106. Ibid., 116.

107. Ibid., 116-117.

108. Ibid., 117. Ovakav zaključak naknadno je izveo i sam Derida: „tipografski eksperimenti [...] u *Glas-u*, nisu za mene više interesantni; na kompjuteru i bez ikakvih prinuda papira – njegove čvrstoće, njegovih granica, njegove otpornosti – ja ih uopšte ne bih ni *poželeo*.” *Paper Machine*, op. cit., 47.

109. Bolter, op. cit., 87.

110. Ibid., 106.

111. Ibid., 2.

112. Striphas, *The Late Age of Print*, op. cit., 2.

113. Ibid., 3.

114. U avgustu 2012. godine, Amazon je izvestio kako je prodaja elektronskih knjiga nadmašila ukupnu prodaju i tvrdokoričenih i broširanih knjiga i to u odnosu 114 prema 110. Videti: <http://www.guardian.co.uk/books/2012/aug/06/amazon-kindle-ebook-sales-overtake-print> (posećeno 13. novembra 2012).

115. Alessandro Ludovico, *Post-Digital Print: The Mutation of Publishing Since 1894* (Eindhoven: Onomatopoe

2012).

116. Kim Cascone, citirano prema: Florian Cramer, "Afterword", u: Ludovico, *Post-Digital Print*, op. cit., 162. Kramer odaje priznanje Kejskonu (Cascone) kovanje termina „post-digitalno”, koji se odnosi na jeftinu produkciju elektronske muzike koja koristi digitalne tehnološke greške. To je vrlo značajno svojstvo onih ideja u nastanku koje se tiču post-digitalnog izdavaštva izraslih iz praksi eksperimentalnog izdavaštva. Od posebnog značaja ovde je i rad Sajmona Vortingtona (Simon Worthington) na inicijativama kakva je *Hybrid Publishing Lab* pri Centru za digitalne kulture Univerziteta na Leufani. Videti: <http://hybridpublishing.org/> (posećeno 21. januara 2013) kao i četiri dana radionice *Post-Digital Publishing* koju je Vortington organizovao na Transmedijale festivalu, 2013. godine. Videti: <http://hybridpublishing.org/2013/01/post-digital-publishing-workshop/>

117. Florian Cramer, "Post-Digital Writing", *Electronic Book Review*, 2012, bez stranica, <http://www.electronicbookreview.com/thread/electropoetics/postal> and <http://www.leuphana.de/zentren/cdc/forschung-projekte/alle/hybrid-publishing-lab.html> (posećeno 13. januara 2012).

118. Ludovico, *Post-Digital Print*, op. cit.

119. Ibid. 153.

120. Andrew Murphie, 'Ghosted Publics', op. cit., 105.

121. Svi ovi sajmovi i institucije ustanovljeni su posle 2000. godine, izuzev *Printed Matter*, koju su osnovali Lusi Lipard, Sol Le Vit (Sol LeWitt) i drugi 1976. godine.

122. Hayles, *How We Think*, op. cit., 249.

123. Jacques Derrida, *Paper Machine*, prev. Rachel Bowlby (Stanford, Cal.: Stanford University Press 2005), 42.

124. Ibid. 187.

125. Ibid. 47.

126. Simon Worthington, "Danger: Contains Books", Mieke Gerritzen, Geert Lovink i Minke Kampman (ur) *I Read Where I Am: Exploring New Information Cultures* (Amsterdam: Valiz, 2011), 174-5, 174. U nastojanju da nastavi sa kritičkim senzibilitetom post-digitalnih kretanja, namera Vortingtonove intervencije ovde nije da raskine sa odvrćajućim i onemogućavajućim govorom o knjižskom nasleđu, već da se umesto toga dotakne kritičke angažovanosti sa nešto pertinentnijim pitanjima vezanim za političku ekonomiju korporativnog i malotiražnog izdavaštva.

127. Ibid. 15.

128. Bolter, *Writing Machines*. op. cit., xiii.

129. Jodi Dean, *Blog Theory: Feedback and Capture in the Circuits of Drive* (Cambridge: Polity Press 2010), 121.

130. Slavoj Žižek, citirano u: Dean, *Blog Theory*, op. cit., 40.

131. Dean, *Blog Theory*, op cit., 95.

132. Robert W. Gehl, "The Archive and the Processor: The Internal Logic of Web 2.0." *New Media and Society* 2011, 13(8): 1228-1244: 1232.

133. Ibid., 1229.

134. Jodi Dean, *Publicity's Secret: How Technoculture Capitalizes on Democracy* (Ithaca: Cornell University Press 2002), 1.

135. Za jednu komunističku kritiku ovog tela rada videti: Nicholas Thoburn, "Do Not Be Afraid, Join Us, Come Back? On the 'Idea of Communism' in Our Time", *Cultural Critique* 84, u štampi.

136. Jodi Dean, *The Communist Horizon* (London i New York: Verso 2012).

137. Dean, *Blog Theory*, op cit., 126.

138. Harry Halpin, "The Philosophy of Autonomous: Ontological Politics without Identity", *Radical Philosophy* 176 (2012): 19-28.

139. Ibid., 1, 3.

140. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *What Is Philosophy?* prev. Graham Burchell i Hugh Tomlinson (London: Verso), 16, 1, 219. [Žil Delez i Feliks Gatari, *Šta je filozofija?*, prev. Slavica Miletić, (Sremski karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1995), 18, 5, 6.]

141. Dean, *Blog Theory*, op cit., 3.

142. Régis Debray, "Socialism: A life-cycle", *New Left Review* 46 (2007): 5-28, 5.

143. Ibid., 6.

144. V. I. Lenin, "The 'Plan' for an All-Russian Political Newspaper", *What Is to Be Done? Burning Questions of Our Movement* (Peking: Foreign Languages Press 1973). [V. I. Lenjin, „'Plan' opšteruskog političkog lista", *Izabrana dela*, tom prvi (Beograd: Kultura 1948)]

145. Debray, "Socialism: A Life Cycle", op. cit., 8.

146. John Hutnyk, *Communists Must Write* (New York i Wivenhoe: Minor Compositions, u štampi).

147. Goldsmith, *Uncreative Writing*, op. cit., 9.

148. Ibid., 26.

149. „Možemo i moramo iz ovih stopa da počnemo sa osnivanjem organa Partije - a to znači i same Partije - i da ih postavimo na zdrave osnove." V. I. Lenin, "An Urgent Question", *Lenin Collected Works, Volume 4* (Moscow: Progress Publishers 1964 [1899]), 221.

150. Debray, "Socialism: A Life Cycle", op. cit., 14, 18, 15.

151. Ibid., 24.

152. Ibid., 9.

153. Ibid., 5.

154. Videti: Thoburn, "Do Not Be Afraid, Join Us, Come Back?" op. cit.

155. Debray, "Socialism: A Life Cycle", op. cit., 21, 7.
156. Karl Marx, "Economic and Philosophical Manuscripts", prev. Gregor Benton, u: *Early Writings* (Harmondsworth: Penguin 1975), 352. [Karl Marx, „Ekonomsko-filozofski rukopisi iz 1844.“, prev. Branko Bošnjak, u: *Rani radovi*, izbor (Zagreb: Kultura, 1953), 231.]
157. Walter Benjamin, "One-Way Street (Selection)", *Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings*, prev. Edmund Jephcott (New York: Schocken Books 1978), 61. [Valter Benjamin, *Jednosmerna ulica*, prev. Jovica Aćin (Novi Sad. Bratstvo-Jedinstvo, 1989), 7.]
158. Christina Kiaer, *Imagine No Possessions: The Socialist Objects of Russian Constructivism* (Cambridge, Mass. i London: MIT 2005).
159. Gi Debor, pismo Ivanu Ščeglovu [Chtcheglov] od 30. aprila 1963, www.notbored.org/debord-30April1963.html. (posećeno 16. jula 2013)
160. Jacques Rancière, *The Nights of Labor: the Workers' Dream in the Nineteenth Century*, prev. John Drury (Philadelphia: Temple University Press, 1989), 8.
161. Ibid.
162. Ibid., 8, xxxi.
163. Ibid., xxv.
164. Ibid., 8; Alphonse Viollet, u: *ibid.*; Jacques Rancière, *Mute Speech: Literature, Critical Theory, and Politics* (New York: Columbia University Press 2011), 59, 60.
165. Karl Marx [potpisano sa "Od Rajnca"] "Prussian Censorship", *Rheinische Zeitung* Br. 125, Dodatak iz 5. maja 1842, https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_On_freedom_of_the_Press.pdf Pažnju na ovaj tekst privukao mi je Ben Kafka u svojoj *The Demon of Writing: Powers and Failures of Paperwork* (New York: Zone Books 2012).
166. Ibid.

167. Christina Kiaer, *Imagine No Possessions: The Socialist Objects of Russian Constructivism* (Cambridge, Mass. and London: MIT, 2005), 33.
168. Rodchenko, u *ibid.*, 1. Rodčenkova upotreba rasnog tropa crnaštva ovde je pomalo nejasna, pošto izgleda kao da on označava samo kvalitet bede porobljenih, „crnih i žalosnih.“ Pomenuta crnačka figura u kasnijem pismu pojavljuje se u nešto afirmativnijem svetlu kao „crni rad“ „odmazde protiv tlačitelja [robe].“
169. Kiaer, *ibid.*, 7.
170. Boris Arvatov, “Everyday Life and the Culture of the Thing (Toward the Formulation of the Question)”, prev. Christina Kiaer, *October* 81 (1997): 119–28, 120.
171. *Ibid.*, 121, 126.
172. *Ibid.*, 123.
173. *Ibid.*, 123, 124.
174. Karl Marx, “Economic and Philosophical Manuscripts”, prev. Gregor Benton, u: *Early Writings* (Harmondsworth: Penguin, 1975), 352. [Karl Marx, „Ekonomsko-filozofski rukopisi“, prev. Stanko Bošnjak, u: *Rani radovi* (Naprijed, Zagreb, 1967), 279–280.]
175. Arvatov *op. cit.*, 122.
176. Marx, *Capital*, *op. cit.* 165. [Karl Marx, *Kapital*, prev. Moša Pijade i Rodoljub Čolaković (BIGZ/Prosveta, Beograd, 1973), 75.]
177. *Ibid.*, 165. [*Ibid.*, 75.]
178. Marksovim rečima: „Pošto proizvođači stupaju u društveni dodir tek razmenjivanjem proizvoda svog rada, to se i specifična društvena obeležja njihovih privatnih radova pokazuju tek u okviru te razmene. Ili, privatni radovi potvrđuju se kao članovi ukupnog društvenog rada tek putem odnosa u koje razmena dovodi proizvode rada, a preko ovih i proizvođače. Zbog toga se ovima društveni odnosi njihovih privatnih radova prikazuju kao ono što jesu, tj. ne kao neposredno društveni odnosi samih lica u njihovim radovima, već, naprotiv kao predmetni [*dinglich*]

odnosi među licima, a društveni odnosi među stvarima.”
Ibid., 165–6. Vidi ibid., 165–6. [Ibid., 75.]

179. Peter Stallybrass “Marx’s Coat”, u: Patricia Spyer ur., *Border Fetishisms: Material Objects in Unstable Spaces*, ur. (New York: Routledge, 1998), 184, 189. Da li je Marks bio u potpunosti svestan šale koju je ovde napravio ili je tek iskoristio fetišizam na jedan uobičajeniji način ne bi li njime imenovao društvenu iluziju i, putem analogije, podrio pretenziju kapitalističke modernosti na racionalnost, ostaje sporno. Za objašnjenje mnogih dimenzija Marksove upotrebe antropološkog koncepta fetišizma tokom vremena videti: William Pietz, “Fetishism and Materialism: The Limits of Theory in Marx”, u: Emily Apter and William Pietz (ur) *Fetishism as Cultural Discourse* (Ithaca: Cornell University Press 1993), 189.

180. Arvatov op. cit., 121, 124.

181. Marx, “Economic and Philosophical Manuscripts”, op. cit., 352. [Marx, „Ekonomsko-filozofski rukopisi”, op. cit., 280.]

182. Ibid., 390. [Ibid., 325.]

183. Arvatov op. cit., 126.

184. Boris Arvatov, “From *Art and Class* (1923)”, u: *The Tradition of Constructivism*, ur. Stephen Bann (London: Thames and Hudson, 1974), 45, 46.

185. Citirano u: Kiaer op. cit., 49.

186. Arvatov, “Everyday Life” op. cit., 127. Primetio bih da Arvatovljev argument takođe sadrži i nešto konvencionalnije razumevanje savladavanja prirode i vladanja njome.

187. Ibid., 128.

188. Za diskusiju o estetskim dimenzijama „neorganskog života”, vidi: Stephen Zepke, *Art as Abstract Machine: Ontology and Aesthetics in Deleuze and Guattari* (New York i London: Routledge, 2005), 141–5.

189. Arvatov, “Everyday Life” op. cit., 48, 47.

190. Lenjinovo obraćanje tejlorizmu i radnoj disciplini i Trockijevo zagovaranje „militarizacije rada” predstavljaju otvoreno izražavanje ovog problema. Za dalju diskusiju o ovom problemu, videti: “Do Not Be Afraid, Join Us, Come Back? On the ‘Idea of Communism’ in Our Time”, *Cultural Critique* 84 (2013): 1-34.

191. Félix Guattari, *Chaosmosis: An Ethico-Aesthetic Paradigm*, prev. Paul Baines i Julian Pefanis (Sydney: Power, 1995), 131.

192. Marx, “Economic and Philosophical Manuscripts”, op. cit., 351. [Marx, „Ekonomsko-filozofski rukopisi”, op. cit., 279.] Citat ovog Marksovog pasusa može se pronaći na dve uzastopne stranice knjige *Arcades Project*, od čega u jednom slučaju služi Benjaminu da “dedukuje” politički značaj kolektorove kritike upotrebe. Walter Benjamin, *The Arcades Project*, prev. Howard Eiland i Kevin McLaughlin (Cambridge, Mass. i London: Harvard University Press 2002), 209, 210.

193. Ibid., 352. [Ibid., 279.]

194. Ibid., 209 (podvlačenja su moja); Adorno, “Exchange with Theodor W. Adorno on the Essay: ‘Paris, the Capital of the Nineteenth Century,’” u: Benjamin, *Walter Benjamin: Selected Writings Volume 3, 1935-1938*, (ur.) Michael W. Jennings, Howard Eiland i Gary Smith (Cambridge, Mass. i London: University of Harvard Press 2002), 61.

195. Benjamin, *The Arcades Project*, op. cit., 9.

196. Benjamin, *The Arcades Project*, op. cit., 205, 206.

197. Esther Leslie, “Telescoping the Microscopic Object: Benjamin the Collector”, u: Alex Coles, ur., *The Optic of Walter Benjamin* (London: Black Dog Publishing 2001), 80; Benjamin ibid., 206.

198. Benjamin, “Unpacking My Library”, *ILLuminations* (ur.) Hannah Arendt, prev. Harry Zohn (New York: Schocken Books 2007), 60.

199. Za Benjaminovu kritiku rada, vidi: Benjamin, “Theses

- on the Philosophy of History”, *Illuminations* (ur.) Hannah Arendt, prev. Harry Zohn (New York: Schocken Books 2007), 259. [Benjamin, „Istorijsko-filozofske teze”, u: Benjamin, *Eseji*, prev. Milan Tabaković (Beograd: Nolit, 1974), 85.]
200. Benjamin, *The Arcades Project*, op. cit., 475, 204.
201. Benjamin, “Unpacking My Library”, op. cit., 60; N. A. Basbanes, *A Gentle Madness: Bibliophiles, Bibliomanes, and the Eternal Passion for Books* (New York: Henry Holt and Company 1999).
202. Benjamin, “Thesis on the Philosophy of History”, op. cit., 261, 262. [Benjamin, „Istorijsko-filozofske teze”, op. cit., 86-87, 88.]
203. Benjamin, citiran u: Erdmut Wizisla, predgovor za: Ursula Marx i dr., ur., *Walter Benjamin’s Archive: Images, Texts, Signs*, prev. Esther Leslie (London: Verso, 2007), 5.
204. Benjamin, “Unpacking My Library”, op. cit. 67.
205. Benjamin, citiran u: Ackbar Abbas, “Walter Benjamin’s Collector: The Fate of Modern Experience”, u: Andreas Huyssen i David Bathrick, ur., *Modernity and the Text: Revisions of German Modernism*, (New York: Columbia University Press, 1989), 216.
206. Benjamin, “Unpacking My Library”, op. cit., 67; Douglas Crimp, *On the Museum’s Ruins* (Massachusetts: MIT, 1993): 204.
207. Benjamin, *Charles Baudelaire: A Lyric Poet in the Era of High Capitalism*, prev. Harry Zohn (London i New York: Verso, 1983), 181, 182.
208. André Breton, *Mad Love*, prev. Mary Ann Caws (Lincoln i London: University of Nebraska Press, 1988), 126.
209. Ibid., 28, 36.
210. Romy Golan (1994).
211. Gilles Deleuze i Félix Guattari, “Balance-Sheet Program for Desiring Machines”, u: Félix Guattari, *Chaosophy*, ur. Sylvère Lotringer (New York: Semiotext(e),

- 1995), 135. [Žil Delez i Feliks Gatari, „Zaključni program za želeće mašine”, u: Žil Delez i Feliks Gatari, *Anti-Edip: kapitalizam i šizofrenija*, prev. Ana Moralić (Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990), 323.] Mnogo interesantnija nadrealističku formulaciju pronađenog objekta ponudio je Gerasim Luka (Ghérasim Luca) u okviru svog koncepta „objektivno ponuđenog objekta”. Videti: Nicholas Thoburn, “Useless Objects: Commodities, Collections, and Fetishes in the Politics of Objects”, Penny Harvey i dr. ur, *Objects and Materials* (London: Routledge).
212. Denis Hollier, “The Use-Value of the Impossible”, prev. Liesl Ollman, *October* 60 (1992): 3-24, 20.
213. Ibid., 22.
214. Pels op. cit., 99.
215. William Pietz, “The Problem of the Fetish, I”, *Res* 9 (1985): 5-17, 5, 7.
216. Pels op. cit., 98.
217. Ibid., 98.
218. Bekerov (Bakker) *Untitled Project: Commodity [Capital]* [Projekat bez naslova: Roba (Kapital)] bio je izložen na izložbi *The Irresistible Force* (Neodoljiva sila), u londonskoj Tate Modern galeriji 2007. godine, a trajno je dostupan za naručivanje poštom po ceni koja se podudarala sa cenom Pingvinovih [Penguin] izdanja.
219. Trish Travis, “Ideas and Commodities: The Image of the Book”, *MIT Communications Forum*, web.mit.edu/comm-forum/papers/travis.html, bez oznaka brojeva stranica (posećeno 5. juna 2008. godine).
220. Ibid.
221. El Lissitzky “From ‘Our Book,’” u: Vladimir Mayakovsky i El Lissitzky, *For the Voice* (Cambridge, MA: MIT Press 2000): 134-7, 135-6.
222. Benjamin, *The Arcades Project*, op. cit., 463.
223. William Everson, “From The Poem as Icon-Reflections

on Printing as a Fine Art”, u: Jerome Rothenberg and Steven Clay, ur., *A Book of the Book: Some Work and Projections about the Book and Writing* (New York: Granary Books 2000), 50.

224. Benjamin, “Unpacking My Library”, op. cit., 66.

225. Walter Benjamin, “One-Way Street (Selection)”, *Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings*, prev. Edmund Jephcott (New York: Schocken Books 1978), 61. [Valter Benjamin, *Jednosmerna ulica*, prev. Jovica Aćin (Novi Sad. Bratstvo-Jedinstvo, 1989), 7.]. U jednom drugačijem registru, Benjaminov savremeni odjek možemo naći u knjizi Metjua Fullera i Andrjua Gogija: Matthew Fuller i Andrew Goffey, *Evil Media* (Cambridge, Mass.: MIT Press 2013).

226. Philip Dormer Stanhope, citirano u: Leah Price, *How to Do Things with Books in Victorian Britain* (Princeton: Princeton University Press, 2012), 3.

227. Benjamin, “Unpacking My Library”, op. cit., 62.

228. Theodor W. Adorno, “Bibliographical Musings”, *Notes to Literature, Volume 2* (New York: Columbia University Press 1992), 21.

229. Ibid., 28.

230. Ibid., 21.

231. Ibid., 80, 101. Kada sam u prvom poglavlju uveo Delezove „vakuole nekomunikativnosti”, ukazao sam na Bergsonov uticaj, ali uporedivost ovih sa Adornovim „vakuumom” protiv komunikacije još je upadljivija, s obzirom da nagoveštava tačku razmene između ovih dvojice filozofa koji se retko kada dovode u vezu. Bilo bi netačno videti Deleza kao nekoga ko tek papagajski ponavlja za Adornom, jer postoji značajna razlika u njihovom tretmanu komunikacije i klasa. Strahovi elitiste koji se pripisuju Adornovoj tezi donekle se potvrđuju njegovim aforizmom o „Napola Ne-gladnom” koji sledi tik posle njegove kritike jezika kao trgovačke robe u knjizi *Minima Moralia*, ali raspuštanju govora radničke klase ne nalazi mesta kod Deleza i Gatarija čije se razumevanje poništavanja

komunikacije u „drugorazrednoj literaturi” podudara sa visokim mestom koje kod njih zauzima jezik potlačenih – jezik koji je posredovan ili „deteritorijalizovan” konstitutivnom složenošću same klase, racionalizacije i roda. O ovome više videti u trećem poglavlju knjige: Nicholas Thoburn, *DeLeuze, Marx and Politics* (London: Routledge 2003).

232. Ibid., 25.

233. Ibid., 26.

234. Ibid., 25.

235. Fredric Jameson, *Marxism and Form: Twentieth Century Dialectical Theories of Literature* (Princeton: Princeton University Press, 1971), 7. [Frederik Džejmson, *Marksizam i forma: dijalektičke teorije književnosti XX veka*, prev. Dušan Puhalo, (Beograd: Nolit, 1974), 23.]

236. Adorno, “Bibliographic Musings”, op. cit., 30.

237. Ibid.

238. Ibid.

239. Ibid.

240. Ibid.

241. Ibid.

242. Ibid.

243. Ibid., 29.

244. Jameson, *Marxism and Form*, op. cit., 8. [Džejmson, *Marksizam i forma* op. cit., 24.]

245. Adorno, “Bibliographical Musings”, op. cit., 31.

246. Ibid., p. 23.

247. Naravno, ja ne sugerišem da tokom ovog perioda postoji istorijski kontinuiran objekt; kao jedan nestabilan asamblaž promena u tehničkim veštinama, štamparskim praksama i konvencijama, finansijskim aranžmanima, čitalačkim navikama, političkim sklopovima, krugovima razmene, distribucije itd., i priroda pamfleta menjala se kako u vremenu, tako i u prostoru.

248. Johanna Drucker, *The Century of Artists' Books* (New York: Granary 2004), 358, 8.
249. Iain Sinclair, *Lights Out for the Territory: 9 Excursions in the Secret History of London* (London: Granta Books, 1997), 25.
250. Videti: www.guest-room.net (posećeno 5. juna 2008).
251. Stéphane Mallarmé, "The Book: A Spiritual Instrument", prev. Bradford Cook, u: Hazard Adams, ur., *Critical Theory Since Plato* (New York: Harcourt Brace, 1971), 690, 691.
252. Gilles Deleuze, *The Fold: Leibniz and the Baroque*, prev. Tom Conley (Minneapolis: University of Minnesota, 1993), 31.; Gilles Deleuze, *Proust and Signs*, prev. Richard Howard (New York: Braziller 1972), 98, 103. [Žil Delez, *Prust i znaci*, prev. Ivan Milenković (Beograd: Plato, 1998), 99.]
253. Deleuze, *The Fold*, op. cit., 31.
254. Adorno, "Bibliographic Musings", op. cit., 20.
255. Ibid., 27.
256. Deleuze, *Proust and Signs*, op. cit., 100. [Delez, *Prust i znaci*, op. cit., 95.]
257. Deleuze, *The Fold*, op. cit., 31.
258. Jakobsen, autorski intervju obavljen 16. jula 2007.
259. Adorno upravo to navodi uzimajući kao primer učinke koje probni otisci knjige izdavača imaju na autore koji samo postižu to da ove, od te tačke pa nadalje, udalje od njihovih tekstova. Posle toga smer proizvodnje se obrće, pošto knjiga postaje ta koja je delatna: „Za pisca koji je sposoban za samorefleksiju, štampanje postaje kritika njegovog pisanja: ona utabava stazu od spoljašnjeg ka unutrašnjem.” Adorno, "Bibliographical Musings", op. cit., 22. U skorije vreme Robin Mekej (Robin McKay) iz malog izdavača *Urbanomica* dobro pogađa poentu kada primećuje značajnu snagu u samom aktu štamparskog otuđenja u post-digitalnom okruženju, kada sugerije da je samo objavljivanjem uvezanog i odštampanog dela, jedne

štampane „celine“ ostvarena potpuna “obaveza” izdavanja. Robin McKay, “Urbanomic”, prezentacija na “Publications on (Not Only) Art: Cultural, Social, and Political Uses”, održanoj u Sevilji od 15-18. juna 2011, http://ayp.unia.es/dmdocuments/public_doc05b.pdf (accessed 10. April 2013).

260. Ovde se ne susrećemo sa pamfletom, ali kako to pojašnjavam u svojoj raspravi, ovo izdanje *Capital and community* [*Kapital i zajednica*] zasigurno može da se ubroji u članove Benjaminovog kluba „rubnih područja” knjige.

261. Tompsett, intervju rađen sa autorom, 8. septembra 2013. Tipičan tiraž izdavača Unpopular Books kreće se u rasponu od 100 (na primer: Jacques Camatte, *The Echo of Time* [London: Unpopular Books, 1983]) do 1500 kopija (Jornov pamflet o kome se ovde raspravlja).

262. Deleuze, *The Fold*, op. cit. 86.

263. Beni Memorial Library, “The ‘On Organization’ Pamphlet – A Bibliographical Dissection”, 1976, jedna stranica.

264. Predgovor Žaka Kamatea za “O organizaciji”, u: Jacques Camatte i Gianni Collu, *On Organization*, Chicago i Ann Arbor: New Space i Beni Memorial Library; Beni Memorial Library, “The ‘On Organization’ Pamphlet”, op. cit.

265. Drucker op. cit., 358.

266. Henrieta Hejs (Henriette Heise) i Jakob Jakobsen, “Info 2“, <http://infocentre.antipool.org/> (pregledano 8. decembra 2013). Saradnička praksa u Infopoolu uključivala je brojne ljude, a posebno Antonija Dejvisa (Anthony Davies), Emu Hedič (Emma Hedditch), i Hauarda Slejtera (Howard Slater).

267. Infopool, “Operation Re-appropriation: Infopool @ Tate Modern, 9.2.2001“, <http://infopool.antipool.org/tate.htm> (posećeno 8. decembra 2013).

268. Ibid.

269. Jakobsen, autorski intervju. S obzirom na argumente koje sam izneo protiv manifesta u prvom poglavlju, vredno je pomena da je Infopool svoje prve samo-ustanovljujuće korake – sa veoma bitnim procesima artikulisanja i stalnih samoprocena svojih osnova – u potpunoj suprotnosti „određenju Infopoola na način manifesta ili pokreta”. Infopool, “Operation Re-appropriation”, op. cit.

270. Arvatov, citirano u: Kiaer op. cit., p. 68.

271. Jacques Derrida, *Paper Machine*, prev. Rachel Bowlby (Stanford, CA: Stanford University Press, 2005), 42.

272. Joad Raymond, *Pamphlets and Pamphleteering in Early Modern Britain* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

273. Važeća UNESCOva definicija pamflet određuje nešto niži broj stranica: „Pamflet je neperiodična štampana publikacija od najmanje 5 ali ne i više od 48 stranica, izuzimajući korice, objavljena u određenoj zemlji i dostupna javnosti.” „Preporuke koje se osnose na Međunarodnu statističku standardizaciju povezanu sa proizvodnjom knjiga i periodike”, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13068&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (accessed 28 November, 2013).

274. Ibid., 38, 39.

275. Ibid., 10.

276. Tompsett, autorski intervju od 8. septembra 2013.

277. Drucker op. cit., 197.

278. Jakobsen, autorski intervju.

279. Podesilo se tako da se kraj ovog projekta koji je izveden pamfletima kao glavnom formom poklopio sa brojem “200” odštampanim na koricama – broj na koji se, dodavanjem poslednje cifre, kompletirao datum objavljivanja za svako izdanje – tako da je bilo neizbežno da 2009. godina, kako je to Jakobsen kasnije uvideo, bude poslednja godina izdavanja. Jakobsen, autorski intervju.

280. Jakob Jakobsen, „Jedan novi sto, koji se možda ne može razumeti kao čist u modernom smislu reči”, <http://infopool.antipool.org/table.htm> (posećeno 8. decembra 2013. godine).
281. Jakobsen, autorski intervju. Vidi: Asger Jorn, ‘Critique of Economic Policy’, prev. Fabian Tompsett, *Transgressions: A Journal of Urban Exploration* 4 (1998): 13-35.
282. Benjamin, “Unpacking My Library”, op. cit., 68.
283. *Minima Moralia*, 50. [Theodor Adorno, *Minima Moralia*, prev. Aleksa Buha (Sarajevo: Veselin Masleša, 1973.), 46.]
284. Ibid., 51. [Ibid. 46.]
285. Vredi istaći koliko su različite Adornove ocene zastarelosti fiksirane na prošlost: „Traganje za izgubljenim vremenom jednostavno ne nalazi svoj cilj, nego gubi svaku konsistenciju; ko samodovoljno nastoji da očuva prevaziđeno, ugrožava ono što želi sačuvati, i k tome uz rđavu savjest postaje tvrdokoran prema novom.” Adorno, *Philosophy of New Music*, citirano prema: Burges, “Adorno’s Mimeograph” op. cit., 68. [Adorno, *Filozofija nove muzike*, prev. Ivan Focht (Beograd: Nolit, 1968.), 36.]
286. Videti: Burges, ibid.; James Schmidt, “Language, Mythology, and Enlightenment: Historical Notes on Horkheimer and Adorno’s *Dialectic of Enlightenment*”, *Social Research* 65(4) 1998: 807-838.
287. Schmidt, ibid, 811.
288. Ibid.
289. Citirano u: Raymond, *Pamphlets and Pamphleteering*, op. cit., 5.
290. Videti: www.56a.org.uk/archive.html
291. Chris, autorski intervju, 12. jula 2007.
292. Ibid.
293. Ibid.

294. Razvoj *Heygate Estatea* iza ugla od broja 56a prvi je primer toga. Ono što bi se inače smatralo skandalom (samo da neoliberalna paradigma razvlaštenja marketizacijom i prožimanja svih pora urbane politike nije toliko uzela maha) jeste prodaja 22 jutra prvoklasnih nekretnina u samom centru Londona od strane lokalnih vlasti Jugoistočnog Londona, i to privatnom investitoru, pod zakup dok će 1200 sadašnjih socijalnih stanova biti zamenjeno sa njih tek 79, a svi ostali od ukupno 2300 stambenih jedinica biće prodato po tržišnim cenama. Iako su se stanovnici ovog dela grada aktivno suprotstavljali ovome od samog početka, lokalne vlastiti u mraku držę sprovođenje plana u delo u nastojanju da detalje očuvaju u tajnosti, pozivajući se na tajnost trgovinskog ugovora, sve dok ne bude i formalno kasno da se reaguje. Detalji ove razvojne investicije, kao i veoma raširene borbe protiv nje mogu se naći na odličnoj stranici *Southwark Notesa*, <http://southwarknotes.wordpress.com/>. Za pregled situacije videti: Ian Steadman, "Look to the Heygate Estate for What's Wrong with London's Housing", *New Statesman*, 6 November 2013, http://www.newstatesman.com/2013/11/look-heygate-estate-whats-wrong-londons-housing?quicktabs_most_read=1 (posećeno 8. decembra 2013).

295. Ibid.

296. Ibid., 29.

297. Ibid., 29.

298. Ibid.

299. Leslie op. cit., 68.

300. Ibid.

301. Gilles Deleuze i Fèlix Guattari, *What Is Philosophy?* prev. Graham Burchell i Hugh Tomlinson (London: Verso 1994) pp.167-8, 176-7. [Žil Delez i Feliks Gatari, *Šta je filozofija?* prev. Slavica Miletić (Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića), 211, 223-224.]

302. Hollier op. cit., 23.

303. Ibid., 23. Tajna nadrealistička izložba o časopisu *Dokumenta (Documents)* u londonskoj galeriji Hayward (2006. godine) otvorila je intrigantna alternativna sredstva za povratak istorijskim kulturama štampe, i to tako što je odabrala neuobičajen pristup izlaganju heterodoksnih materijalnih objekata ili „dokumenata” čije su slike ispunjavale stranice magazina. Kuratori su nastojali da predstave ne pokret ili školu, već „*sam časopis* kao jednu delatnu silu”. U katalogu je ta delatna sila istaknuta kao „idejna srž” časopisa – pošto su ove služila kao „sredstva da se objekti koje su pravili predstave kao nešto neuobičajeno” – više nego što se radilo o širim formama i materijalnim svojstvima časopisa kao celine, ovde je reč o odjeku koji je postojao između objekata, ideja i časopisa u galerijskom prostoru, čime se pokušalo dočarati odnos prema jedinstvenom karakteru ove serijske publikacije. Dawn Ades i Fiona Bradley, “Introduction”, u: Dawn Ades i Simon Baker, ur., *Undercover Surrealism: Georges Bataille and Documents* (London i Cambridge, Mass.: Hayward Gallery i MIT Press, 2006), 15, naglašavanja dodata.

304. Ur. Andrew Feenberg i Jim Freedman, *When Poetry Ruled the Streets: The French May Events of 1968* (New York: State University of New York, 2001).

305. Atelier Populaire, *Posters From the Revolution: Paris, May 1968* (London: Dobson Books, 1969), bez brojeva stranica (sva naglašavanja su dodata). Poster *Atelier Populairea (Narodnog ateljea)* takođe su imali svoja ograničenja. Encesberger (Enzensberger) dovodi u pitanje „reversiju ka arhaičkoj formi” postera kao raskrivanje klasnog identiteta studenata koji su ih stvorili, kao i toga na koji je način njihova estetska forma služila za artikulisanje rasprostranjeni neuspeh samoga pokreta okupacija i nastojanja da se time prevlada razdvojenost studenata i radnika koja je bila vidljiva u najvažnijim institucijama okupacije, fabrikama i univerzitetu, koji su i dalje ostajali označeni društvenim identitetom. Moglo bi se ponadati kako je komunizam u medijima zastareo u post-digitalnom dobu, ali u jednome je u

pravu: „Tokom majskih dešavanja u Parizu reverzija ka arhaičnim načinima proizvodnje bila je posebno karakteristična. Umesto da su među radnicima nosili parole urađene u modernoj ofset štampi, studenti su svoje postere štampali na ručnim štamparijama sa Ecole des Beaux Arts, a političke slogane su ispisivali rukama; šablonima se sve to svakako moglo pretvoriti u masovnu pojavu, ali tako što bi uvredilo kreativnu maštu autorâ. Sposobnost da se strateški upotrebe najnaprednijih medija izostajala je. Pobunjenici zaposedali radio stanice, već su to uradili sa bioskopom Odeon, čime su, zapravo, stupili u tradiciju.” Hans Magnus Enzensberger, “Constituents of a Theory of the Media”, *New Left Review* 1(64) 1970: 13–36, 18–19.

306. Nani Balestrini (Nanni Balestrini) razmišlja o ovome u svom romanu o *Autonomiji (Autonomia)* i njenoj represiji, and its repression, i to je pasus koji je uključen u internet arhivu sajta Arhive 56a. Posle opisa konfiskacije njegove arhive od strane policije, narator napominje: „u godinama koje dolaze, sve arhive drugova trebalo bi da iščeznu oslobađajuće uništene od strane njih samih, sa svim časopisima, svim pamfletima, svim dokumentima i svim posterima, svim izdanjima pokreta uništenim, sve da se istrese iz kartonskih kutija i plastičnih kesa za smeće i da se zapali ili pobaca na otpade i gomile štampanih stvari sva pisana istorija poreta, njegovo sećanje bačeno na gomilu i predano plamenu straha od represije straha opravdanog zato što sve što je tada bilo potrebno bio je jedan mali letak pa da vas se strpa u zatvor na godinu ili dve.” Nanni Balestrini, *The Unseen*, prev. Liz Heron (London: Verso, 1989).

307. Ovaj citat iz naloga sudije Akilea Galučija (Achille Gallucci) iz 1979. godine naveden je u uvodu u knjigu Antonija Negrija, *Books for Burning: Between Civil War and Democracy in 1970s Italy*, Timothy S. Murphy, ur., prev. Arianna Bove i dr. (New York: Verso, 2005), xiii.

308. Raymond op. cit., 7.

309. Ibid. Ovo *Rising Free*ovo izdanje sadrži takođe i neke tekstualne refleksije o robnom obliku knjige, sa predgovorom koji predstavlja neku vrstu upozorenja za čitaoce: „Želeli bismo da istaknemo ili da upozorimo da [ova knjiga] veoma lako može da postane još jedna roba, neka vrsta fotomonografije, jedan ‘klasični situacionistički tekst’ ili mera posednikove radikalne i intelektualne superiornosti.” *Rising Free Collective*, u: Raoul Vaneigem, *The Revolution of Everyday Life*, prev. John Fullerton i Paul Sieveking (London: *Rising Free Collective* 1979), b.s.

310. Ār. Im. Jūnz, *Tajrubīyāt-i Kumītah’hā-yi Kār’garī dar Inqilāb-i Rūsiyah*, prev. Kāvah (London: *Unpopular Books* 1979); Jean Barrot (pseudonim Žila Dauvea [Gilles Dauvé]), *What Is Communism* (London: *Unpopular Books* 1983).

311. Fabian Tompsett, autorski intervju, od 5. juna 2007. godine.

312. Pismo Karla Marksa Vilhelmu Blosu (Wilhelm Bloß) od 10. novembra 1877, citirano prema: Jacques Camatte, “About the Organisation”, u: *Capital and Community: The Results of the Immediate Process of Production and the Economic Work of Marx*, prev. David Brown (London: *Unpopular Books* 1988). [Karl Marx i Friedrich Engels, *Dela*, tom 41, *Pisma: januar 1875 – decembar 1880*, prev. Srđan Joka i dr. (Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta/Prosveta, 1979.)]

313. Videti: Nicholas Thoburn, “Do Not Be Afraid, Join Us, Come Back? On the ‘Idea of Communism’ in Our Time”, *Cultural Critique* 84 (2013): 1–34.

314. *Unpopular Books*, predgovor za: Jean Barrot, *What Is Situationism: Critique of the Situationist International* (London: *Unpopular Books* 1987), 2.

315. Jørgen Nash, citirano prema: Mikkel Bolt Rasmussen i Jakob Jakobsen (ur) *Expect Anything Fear Nothing: The Situationist Movement in Scandinavia and Elsewhere* (Copenhagen: *Nebula* 2011), 223.

316. Tekst je preuzet sa fotogradije Centra popularne knjige. Postoji nešto kao pozitivna ocena popularne kulture, makar u vezi ovog lanca prodavnica kao značajnih mesta u ovoj priči o štampi kako to stoji i u jednom donekle egzotičnom pasusu kod Marksa; “nepopularnost” nije nešto što elitisti rade. Isto tako je tačno i jedno objašnjenje koje se nalazi u jednom od najranijih izdanja: „Nazvali smo se *Unpopular Books* (Nepopularne knjige) zato što se plašimo da ćemo dugo vremena pod svojim krevetima čuvati zalihe neprodanih pamfleta.” *Unpopular Books*, u: Jean Barrot, *What Is Communism*, op. cit., 2.

317. Asger Jorn, citirano u: Simon Crook, “Moving Mountains: ‘Shamanic’ Rock Art and the International of Experimental Artists”, *Transgressions: A Journal of Urban Exploration* 4 (1998): 36–48, p. 42. Ovaj razlaz unutar Situacionističke internacionale koji se, između ostalog, ticao i revolucionarne uloge „umetnosti”, pomenut je i u prvoj knjizi koju je izdavač *Unpopular Books* objavio. Vidi: Stewart Home, *The Assault on Culture: Utopian Currents from Lettrisme to Class War* (Aporia Press i *Unpopular Books* 1988).

318. Tompsett, autorski intervju.

319. Oklevao sam da naglasim ovo, s obzirom na to da je Tompset pokazao vrlo malo simpatija prema marksističkoj kritici koja se suviše oslanja na kauzalnost onog apstraktnog, kritike i koja je „počistila stvarni svet – tj. osetilni svet kojim se krećemo – u kantu za smeće istorije, kao da se susrećemo samo sa apstraktnim silama”. Samo kroz posredovanje konkretnim apstraktno postoji, a u takvom posredovanju upravo i leži politika, a ne u nekoj metafizičkoj borbi između apstraktnih kategorija. F. T. [Fabian Tompsett] “Hegel on Acid: Response to ‘Marxists and the So-Called Problem of Imperialism,’” <http://libcom.org/library/hegel-on-acid-a-response-to-marxists-and-the-so-called-problem-of-imperialism> (posećeno 25. oktobra 2013. godine)

320. Asger Jorn, *Open Creation and its Enemies*, prev.

Fabian Tompsett (London: Unpopular Books 1994), 47.

321. Joad Raymond, *Pamphlets and Pamphleteering in Early Modern Britain* (Cambridge: Cambridge University Press 2003).

322. Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (Toronto: University of Toronto Press 1962), p. 125. [Maršal Mekluan, *Gutenbergova galaksija: nastajanje tipografskog čoveka* (Beograd: Nolit, 1973), 147-148.]

323. Tompset, autorski intervju. Jedna korica dovodi u vezu pamflet i Jornove lutalačke navike, sa litografijom Jorna kako sedi na BSA motociklu ispred Ajfelovog tornja; druga nagoveštava Jornoovo interesovanje za materijalnu formu za kojom i ja ovde tragam, pošto ga prikazuje sa nekom vrstom talismanskog kamena za njegovog sindikalnog prijatelja Kristjana Kristijansena (Christian Christiansen).

324. Tompset, autorski intervju.

325. Walter Benjamin, *Charles Baudelaire: A Lyric Poet in the Era of High Capitalism*, prev. Harry Zohn (London: Verso, 1983), 55.

326. Stéphane Mallarmé, citirano u: Maurice Blanchot, *The Book to Come*, prev. Charlotte Mandell (Stanford, CA: Stanford University Press, 2002), 229.

327. Jorn, *Open Creation*, op. cit., p. 32.

328. Tipično za LPU-ovu afektivnu prozu, u nabranjanju svojih koraka, u duhu entuzjazma turistički vodiča za gospodu, može se pročitati: „Ova publikacija objavljena je na dvadesetu godišnjicu komemoracije povodom Jornoovog život koju su organizovali njegovi prijatelji u Danskoj 1973. godine. Vozeći se čamcem uz zvuke džez benda, mogli su da vide vatre u čast solisticijuma na obalama, bilo je moguće proizvesti samo pedeset kopija ovog izdanja. One će biti dostupne na kalaniškom festivalu 21. juna 1993. godine. Nepopularne knjige će uskoro izdati i drugo izdanje koje će biti dostupno i praćeno nešto obimnijim predgovorom.“ LPU/LPA u: Asger Jorn,

Open Creation and Its Enemies (Calanais, Alba: London Psychogeographical Association, 1993).

329. Ibid., 31, 32.

330. Za diskusiju o topološkim kvalitetima štampanih stvari koje se odnose na Jorna, Žaklin de Jong [Jacqueline de Jong] i skandinavski situacionistički časopis *The Situationist Times*, videti: Karen Kurczynski, "Red Herrings: Eccentric Morphologies in the Situationist Times", u: Jakobsen i Bolt Rasmussen, *Expect Nothing, Fear Everything*, op. cit; and Fabian Tompsett, "Open Copenhagen", u: ibid.

331. Deleuze, *The Fold*, op. cit., 19.

332. Scott Lash i Celia Lury, *Global Culture Industry: The Mediation of Things* (Cambridge: Polity Press, 2007).

333. Elizabeth L. Eisenstein, *The Printing Press as Agent of Change* (Cambridge: Cambridge University Press 1980); Robert Darnton, *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France* (London: Harper Collins Darnton 1996); Lucien Febvre i Henri-Jean Martin, *The Coming of the Book: the Impact of Printing 1450-1800*, prev. David Gerard (New York: Verso Books 1997).

334. Maurice Blanchot, "The Absence of the Book", *The Infinite Conversation*, prev. Susan Hanson (Minneapolis: University of Minnesota Press 1993), 424.

335. Jacques Derrida, *Of Grammatology*, prev. Gayatri Chakravorty Spivak (London: Johns Hopkins University Press 1974), 18. [Jacques Derrida, *O gramatologiji*, prev. Ljerka Šifler-Premec (Sarajevo: Veselin Masleša, 1976), 27.]

336. „Pišemo ovu knjigu kao rizom. Sastojaće se od platoa. [...] Da bi se postigla višestrukost, moramo imati metod koji će je efikasno sačiniti”. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia Volume 2*, prev. Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota 1987), 22.

337. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *Kafka: Towards*

- a Minor Literature*, prev. Dana Polan (Minneapolis: University of Minnesota 1986), 96. [Žil Delez, Feliks Gatari, *Kafka*, prev. Slavica Miletić (Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1998), fusnota 16, str. 75.]
338. Félix Guattari, *The Anti-Oedipus Papers*, ur. Stéphane Nadaud, prev. Kéline Gotman (Los Angeles: Semiotxt(e) 2006), 400.
339. Ibid. 343–4, 352, 371.
340. Gilles Deleuze, *Negotiations: 1972–1990*, prev. Martin Joughin (New York: Columbia University Press 1995), 144 [Žil Delez, *Pregovori: 1972–1990*, prev. Andrija Filipović (Loznica: Karpos, 2010), 210]; Foucault, u: Gilles Deleuze i Félix Guattari, *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia Volume 1*, prev. Robert Hurley, Mark Seem, Helen R. Lane (Minneapolis: University of Minnesota Press 1983), xiii.
341. Francis Bacon, *The Advancement of Learning* (Oxford: Clarendon Press 1885).
342. Walter Mignolo, “From *Signs and their Transmission: the Question of the Book in the New World*”, u: Jerome Rothenberg and Steven Clay (ur), *A Book of the Book* (New York: Granary Books 2000), 351.
343. Jacques Verger, citirano prema: Alain Boureau, “Franciscan Piety i Voracity: Uses and Strategems in the Hagiographic Pamphlet”, Roger Chartier ur., *The Culture of Print: Power and the Uses of Print in Early Modern Europe*, prev. Lydia G. Cochrane (Cambridge: Polity Press 1989), 17.
344. Martin Luther, citirano prema: James Kearney, “The Book and the Fetish: The Materiality of Prospero’s Text”, *Journal of Medieval and Early Studies* 32(3) 2002: 433–468, 449.
345. Ibid., 449–450.
346. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus* op. cit., 127.

347. Ibid., 123.

348. Ibid., 124.

349. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 122.

350. Ibid., 127.

351. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 127.

352. Stéphane Mallarmé, "The Book: A Spiritual Instrument", prev. Bradford Cook, u: Hazard Adams (ur.), *Critical Theory Since Plato* (New York: Harcourt Brace Jovanovich 1971), 690.

353. Za Marksa i Engelsa, *Ego i njegovo vlasništvo* Maksa Štirnera funkcionije kao „savršena knjiga, Sveta knjiga.” Ona predstavlja „istoriju kraljevstva jedinstvenog koje sledi mudri plan donet iz večnosti”, plan zasnovan na egoističnoj „grozničavoj fantaziji”, po Stirnerovim rečima, „sveta kakav je za mene.” Karl Marx i Frederick Engels, *Collected Works Volume 5* (London: Lawrence and Wishart 1976), 117, 126. [Karl Marx i Friedrich Engels, *Dela*, tom 6, *Nemačka ideologija*, prev. Olga Kostrešević (Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta/ Prosveta, 1974.), 93, 109.]

354. Carl Wilkinson, *The Observer Book of Books* (Reading: Observer Books 2008), 29; Oliver Lei Han, "Sources and Early Printing History of Chairman Mao's Quotations", www.bibsocamer.org/BibSite/Han/index.html 2004, 1; Roderick MacFarquhar and Michael Schoenhals, *Mao's Last Revolution* (Cambridge, Mass: Harvard University Press 2006), 240. Procenjuje se da je Biblija štapana u 5-6 milijardi primeraka a Kuran u 800 miliona. Wilkinson, *ibid.*, 29.

355. I sam Mao je komentarisao moć *Citata* u pismu koje je 1966. poslao svojoj ženi, Džijang Čing, istovremeno izražavajući ljutnju zbog uloge Lin Pijaoa: „Nikad nisam verovao... da te moje knjižice mogu posedovati tako fantastičnu magiju, a on ih je naduvao i cela zemlja je pošla za tim.” Mao, citirano prema: Ross Terrill,

Mao: A Biography (Stanford: Stanford University Press 1999), 370. Velika kolekcija kineskih plakata iz tog perioda, a mnogi sadrže i *Citate*, može se naći na <http://chinese posters.net/>

356. U: Mao Zedong, *Slavoj Zizek Presents Mao on Practice and Contradiction* (London: Verso Books 2007), 10. Misao Mao Ce Tunga je u isto vreme sadržavala Maova filozofska dela u svoj njihovoj osobenosti i njihovoj jedinstvenoj, strasnoj strukturi. Ja sam ovo poslednje, znakovnu strukturu misli Mao Ce Tunga, uzeo kao glavni „sadržaj” *Citata*. Osim jednog ili dva komentara, ovde nema mesta da se konkretan sadržaj knjige detaljnije analizira.

357. Kosmički vektor Maovog pogleda na svet je jasno vidljiv u dva najpopularnija teksta iz perioda Kulturne revolucije, „Služenje narodu” (uključen u *Citate*) i „Glupi starac koji je srušio planine.”

358. Robert Jay Lifton, *Revolutionary Immortality: Mao Tse-tung and the Chinese Cultural Revolution* (Harmondsworth: Penguin 1970), 49. Citati su prilično začinjeni motivima čistote i izopačenosti. Na primer, o praksi „kritike i samokritike” Mao piše da to „sprečava svaku moguću prašinu i mikrobe da zagade umove naših drugova i telo naše Partije (*Citati*: 260). Odnos između misli Mao Ce Tunga i njihove manifestacije u svetu vidi se i u Maovoj proceni iz 1958. o navodnim prednostima „siromašnog i praznog” stanja seljaštva: „Čist list papira nema nikakve mrlje, pa na njemu mogu biti napisane najnovije i najlepše reči.” Mao, citirano prema: Stuart Schram, *The Thought of Mao Tse-Tung* (New York: Cambridge University Press 1989), 128.

359. Citirano prema: Lifton, *Revolutionary Immortality*, op. cit., 72.

360. Frank Dikötter, *Mao's Great Famine* (London: Bloomsbury 2011); Simon Leys, *The Chairman's New Clothes: Mao and the Cultural Revolution* (London: Allison and Busby 1977); Situationist International, “The Explosion Point of Ideology in China”, *Situationist International Anthology*, Ken Knabb (ur.) i prev. (Berkeley: Bureau of

Public Secrets 1981).

361. Mao, citirano u: Jung Chang i Jon Halliday, *Mao: The Unknown Story* (London: Jonathan Cape 2007), 505.

362. Mao, *Slavoj Zizek Presents Mao on Practice and Contradiction*, op. cit., 44. Izvor drugog citata nije dat, citirano prema: Lifton, *Revolutionary Immortality*, op. cit., 72.

363. Citirano prema: Xing Lu, *Rhetoric of the Chinese Cultural Revolution* (Columbia: University of South Carolina Press 2004), 65.

364. Citirano u: Jiaqi Yan i Gao Gao, *Turbulent Decade: A History of the Cultural Revolution*, prev. Daniel W. Y. Kwok (Hawaii: University of Hawaii Press 1996), 179-80.

365. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 127.

366. U: Thomas W. Robinson (ur.), *The Cultural Revolution in China* (Berkeley: University of California Press 2001), 509.

367. Rae Yang, citirano prema: Melissa Schrift, *Biography of a Chairman Mao Badge* (New Jersey: Rutgers University Press 2001), 79-80.

368. Terrill, *Mao*, op. cit., 318.

369. Moć reči je u kineskoj kulturi naglašena ideografskim oblikom kineskog pisma i ekspresivnom umetnošću kaligrafije. Sam tekst glasi: „Proučavajte dela predsednika Maoa, sledite njegova učenja i ponašajte se u skladu sa njegovim uputstvima.”

370. Lu, *Rhetoric of the Chinese Cultural Revolution*, op. cit., 132-3.

371. Ibid., 133-4.

372. Centralni komitet Komunističke partije Kine, “Decision Concerning the Great Proletarian Cultural Revolution” (8 August 1966), www.rrojasdatabank.org/16points.htm (pristupljeno 17. januara 2011). Suprotno nekim trendovima u savremenoj filozofiji po

Alenu Badjuu, ja smatram da je Kulturna revolucija bila rezultat podele u vladajućoj klasi demagoškog režima državnog kapitalizma, pa je Mao želeo da ojača svoj autoritet (a time i svoj intenzivni put ka industrijalizaciji) posle propasti Velikog skoka napred. Za izuzetno preciznu komunističku analizu u ovom smislu, objavljenu oko godinu dana po početku nemira, vidi: Situationist International, "The Explosion Point of Ideology in China", op. cit.

373. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit. 130.

374. Lifton, *Revolutionary Immortality*, op. cit., 60-2. Autonomija ovih mladih maoista bila je jače izražena u njihovom nomadskom kretanju širom zemlje u „razmeni revolucionarnog iskustva” i u nasilju nad narodom koje je bilo karakteristično za Kulturnu revoluciju, u skladu sa uputstvima kao što su „Samelji u kašu svakog ko se protivi mislima Mao Ce Tunga” i „Živeo crveni teror” (citati sa plakata Crvenih gardista iz dve elitne srednje škole u Pekingu). Citirano prema: MacFarquhar i Schoenhals, *Mao's Last Revolution*, op. cit., 104, 126.

375. Lowell Dittmer, "The Structural Evolution of 'Criticism and Self-Criticism,'" *The China Quarterly*, 56 (1973): 708-729, 724.

376. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 127.

377. Terrill, *Mao*, op. cit., 318.

378. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 5.

379. Ibid., 11.

380. Ibid., 4.

381. Ibid. Izgleda da Delezovo filozofsko osećanje prirode knjige-rizoma kao *pokvarene* takođe ima i svakodnevnu dimenziju; njegov savet za „intenzivno” čitanje uključuje „cepanje knjige na delove” a Dos (Dosse) kaže da je, kako bi izbegao nošenje neuglednih hrpa knjiga po

univerzitetu, „Delez otkidao stranice koje su mu bile potrebne za predavanje.” Deleuze, *Negotiations*, op. cit., 8–9. [Žil Delez, *Pregovori: 1972–1990*, prev. Andrija Filipović (Loznica: Karpos, 2010), 23.]; François Dosse, *Gilles Deleuze and Félix Guattari: Intersecting Lives*, prev. Deborah Glassman (New York: Columbia University Press 2010), 357.

382. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 3.

383. Ibid., 9.

384. Ibid., 6.

385. Ibid.

386. Ibid., 22.

387. Ibid.

388. Ibid., 22–3.

389. Ibid., 23–4. Još jedno delo, *Absolument nécessaire. The Emergency Book (Neophodno delo)* Žoela de la Kasinijea (Joëlle de La Casiniere) (1973) se u fusnoti opisuje kao „istinski nomadska knjiga”. Ibid., 520. Delez i Gatari ne komentarišu dalje, ali radi se o delu grafičke poezije i montaže, značajne za putujući način života i bavljenja umetnošću samog autora.

390. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, 4.

391. Najopširniji opis pokreta, kojeg ne treba brkati sa italijanskim futurizmom, daje Vladimir Markov, *Russian Futurism: A History* (London: University of California Press 1969). Slike kompletnih izdanja većeg broja ruskih futurističkih knjiga mogu se videti na www.getty.edu/research/conducting_research/digitized_collections/russian_avant-garde/pdfs.html

392. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *What Is Philosophy?* prev. Graham Birchell i Hugh Tomlinson (London: Verso 1994), 167. [Žil Delez i Feliks Gatari, *Šta je filozofija?*, prev. Slavica Miletić, (Sremski karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1995), 211.]

393. Kruchenykh, citirano prema: Markov, *Russian Futurism*, op. cit., 347; Aleksei Kruchenykh, "Declaration of Transrational Language", u: Anna Lawton (ur.) *Russian Futurism through Its Manifestoes, 1912-1928*, prev. Anna Lawton i Herbert Eagle (Ithaca: Cornell University Press 1988), 182-3.
394. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, 117.
395. Aleksei Remizov, citirano prema: Nina Gurianova, "A Game in Hell, Hard Work in Heaven: Deconstructing the Cannon in Russian Futurist Books", u: Margit Rowell i Deborah Wye (ur.), *The Russian Avant-Garde Book 1910-1934* (New York: MoMA 2002), 26.
396. Citirano prema: Gerald Janecek, "Kruchenykh contra Gutenberg", u: ibid., 41.
397. Jared Ash, "Primitivism in Russian Futurist Book Design 1910-14", u: ibid.
398. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 493.
399. Gurianova, "A Game in Hell", op. cit.
400. Gerald Janecek, *The Look of Russian Literature: Avant-Garde Visual Experiments, 1900-1930* (New Jersey: Princeton University Press 1984), 117.
401. Aleksei Kruchenykh, "New Ways of the Word", u: Lawton, *Russian Futurism through Its Manifestoes*. op. cit., 76.
402. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 499.
403. Ibid., 498.
404. Ibid., 398, 386.
405. Prvi citat je opis Gurijanove o futurističkom shvatanju knjige; drugi je uzela iz oglasa za futuristička izdanja. Gurianova, "A Game in Hell", op. cit., 25, 27.
406. Ibid.
407. Janecek, *The Look of Russian Literature*, op. cit.,

112.

408. Kruchenykh, citirano prema: Markov, *Russian Futurism*, op. cit., 130.

409. Kruchenykh, "New Ways of the Word", op. cit., 75.

410. Janecek, "Kruchenykh contra Gutenberg", op. cit.

411. Janecek, *The Look of Russian Literature*, op. cit., 109.

412. Terentyev, u: Lawton, *Russian Futurism through Its Manifestoes*, ibid., 179. Gurijanova u sličnom smislu tvrdi da „ova ponovna izdanja potvrđuju... pravo na 'nekompletnost' i pretpostavljaju uvek nova iščitavanja, stalna obnavljanja i metamorfnu prirodu stvaranja." Nina Gurianova, "A New Aesthetic: Word and Image in Russian Futurist Books", u: Alla Rosenfeld (ur.), *Defining Russian Graphic Arts: from Diaghilev to Stalin, 1898-1934* (New Jersey: Rutgers University Press 1999), 110.

413. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 4.

414. "Gris-gris", imenica koju Arto koristi za te radove, označava čin, fetiš ili amajliju.

415. Šest Artoovih čini je reprodukovano u: Margit Rowell (ur.), *Antonin Artaud: Works on Paper* (New York: MoMA 1996). Delez i Gatari ocenjuju čin za Hitlera kao „mapu tela bez organa” sa pragovima i talasima, ali komentare ograničavaju na tekstualni sadržaj čini. Velika je šteta što nisu želeli da se upuste u konkretne materijale tekstualnog saržaja, jer su sigurno znali nešto o njihovoj veoma neobičnoj fizičkoj i estetskoj formi. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 164.

416. Gilles Deleuze, *The Logic of Sense*, prev. Mark Lester and Charles Stivale, (ur.) Constantin V. Boundas (New York: Columbia University Press 1990), 87; Antonin Artaud, "From *The Nerve Meter* (1925)", u: *Antonin Artaud: Selected Writings*, Susan Sontag (ur.), prev. Helen Weaver (Berkeley: University of California Press 1988), 87; Deleuze, *The Logic of Sense*, op. cit., 86-7.

417. Ibid., 88.

418. Stephen Barber, *Antonin Artaud: Terminal Curses* (London: Solar Books 2008), 49; Arto citirano prema: *ibid.*, 67, 54.

419. Artaud, citirano prema: Christopher Ho, "Antonin Artaud: From Centre to Periphery, Periphery to Centre", *Performing Arts Journal* 19(2) (1997), 6-22, 19; Artaud, u: Rowell, *Antonin Artaud*, op. cit., 42.

420. Agnès de la Beaumelle, "Introduction", prev. Jeanine Herman, u: *ibid.*, 40.

421. Deleuze, *The Logic of Sense*, op. cit., 87.

422. Beaumelle, "Introduction", op. cit., 39.

423. Paule Thévenin, Jacques Derrida i Paule Thévenin, *The Secret Art of Antonin Artaud*, prev. Mary Ann Caws (Cambridge: MIT Press 1998), 15, 17.

424. Beaumelle, "Introduction", op. cit., 40.

425. Antonin Artaud, "50 Dessins pour assassiner la magie", prev. Richard Sieburth, u: Margit Rowell (ur.), *Antonin Artaud: Works on Paper* (New York: MoMA 1996), 33.

426. Antonin Artaud, "Les figures sur la page inerte..." prev. Richard Sieburth, u: *ibid.*, 42.

427. Guy Debord, "Attestations", prev. Reuben Keehan, www.cddc.vt.edu/sionline/postsi/attestations.html (posećeno 17. januara 2011).

428. Takve korice predložio je danski štampar Verner Permild, iz firme „Permild i Rozengrin“, koja je štampala i raniju knjigu Jorna i Debora *Fin de Copenhague*. Permild je odgovorio na Jorinov zahtev da korice budu od nekonvencionalnog materijala – možda od ter-papira ili staklene vune – kako bi ostavile tragove ili na neki drugi način uticale na ruku čitaoca. Vidi Christian Nolle, "Books of Warfare: The Collaboration between Guy Debord i Asger Jorn from 1957-1959", *Vector*, virose.pt/vector/b_13/nolle.html (posećeno 17. januara 2011).

429. Mustapha Khayati, "Captive Words: Preface to a

Situationist Dictionary”, u: *Situationist International Anthology*, op. cit., 171. Za moje šire argumente o komunističkim oblicima pisanja i objavljivanja značajno je što SI oličava i kritiku „informativističkog” jezičkog modusa na ortodoksnj levisi. U istom tekstu, Kajati [Khayati] raspravlja o „boljševičkom stepenu” „manje ili više magijskih, bezličnih izraza”, „nefleksibilnim” i „ritualnim formulama” koje funkcionišu u slici države kako bi očuvale njenu „čistotu” i „srž” kada se suoči sa očito kontradiktornim činjenicama. Ibid, 173.

430. Situationist International, “All the King’s Men”, u: *Situationist International Anthology*, op. cit., 114.

431. Deleuze, *Negotiations*, op. cit., 175. [Žil Delez, *Pregovori*, op. cit., 250]

432. Gilles Deleuze, *Two Regimes of Madness*, David Lapoujade (ur.), prev. Ames Hodges i Mike Taormina (New York: Semiotext(e) 2006), 322; Deleuze i Guattari, *What Is Philosophy?*, op. cit., 99. [Žil Delez i Feliks Gatari, *Šta je filozofija?*, op. cit., 125-126.]

433. Jorn, citirano prema: Situationist International, “Détournement as Negation and Prelude”, u: *Situationist International Anthology*, op. cit., 55.

434. Khayati, “Captive Words”, op. cit., 175.

435. Situationist International, “Détournement as Negation and Prelude”, op. cit., 55.

436. Guy Debord i Gil J. Wolman, “Methods of Détournement”, u: *Situationist International Anthology*, op. cit., 11; Guy Debord, *Society of the Spectacle* (Detroit: Black and Red, 1983), §204, §205. [Guy Debord, *Društvo spektakla*, prev. Aleksa Golijanin (Beograd: anarhija-blok 45, 2003), §204, §205.]

437. Tom McDonough, *“The Beautiful Language of My Century:” Reinventing the Language of Contestation in Postwar France, 1945-1968* (Cambridge, Mass.: The MIT Press 2007), 8.

438. Čak i ponižavajuće fotografije Deborovih prijatelja i drugova u piću su pokradene iz foto-spomenara o Levoj obali. Debor je kasnije primetio da je jedna kratka rečenica bila njegova.

439. Situationist International, “Détournement as Negation and Prelude”, u: *Situationist International Anthology*, op. cit., 56.

440. David Banash, “Activist Desire, Cultural Criticism, and the Situationist International”, *Reconstruction: Studies in Contemporary Culture* 1 (2) (2002), reconstruction.eserver.org/021/Activist.htm (posećeno 17. januara 2011).

441. Ted Striphas, *The Late Age of Print: Everyday Book Culture from Consumerism to Control* (New York: Columbia University Press 2009).

442. Trish Travis, “Ideas and Commodities: The Image of the Book”, MIT Communications Forum 2009, web.mit.edu/comm-forum/papers/travis.html (posećeno 17. januara 2011).

443. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (New York: Verso 1983); Febvrei Martin, *The Coming of the Book*, op. cit.; Striphas, *The Late Age of Print*, op. cit.

444. Jørgen Nash, iz danskog pres-materijala uz objavljivanje *Mémoires*, citirano prema: Jakob Jakobsen, “The Artistic Revolution: On the Situationists, Gangsters and Falsifiers from Drakabygget”, u: Mikkel Bolt Rasmussen i Jakob Jakobsen (ur) *Expect Everything Fear Nothing: The Situationist Movement in Scandinavia and Elsewhere* (Copenhagen and Brooklyn, NY: Nebula and Autonomedia 2011), 223.

445. Izgleda da ova knjiga ipak nije bila potpuno izdvojena iz tržišne ekonomije, jer je imala svoje mesto u finansiranju aktivnosti SI. U pismu nemačkom situacionisti Uveu Lausenu (Uwe Lausen), Debor predlaže da Lausen prodaje primerke *Memoara* kako bi finansirao izdavanje *Der Deutsche Gedanke*, dodajući da je „puna cena

[...] veoma visoka.” Guy Debord, “Letter to Uwe Lausen, 9 September 1962”, prev. Not Bored!, www.notbored.org/debord-9September1962.html (posećeno 17. januara 2011). O kontradiktornostima u vezi sa finansiranjem grupe, i sa ograničenjima i mogućnostima korišćenja buržoaskog izdavaštva (kao i nezavisnog i tajnog izdavaštva - ali ne državno-birokratskog izdavaštva, niti stranaka koje učestvuju u tome, jer to obavezuje i autora i stranku), vidi: Situationist International, “Questionnaire”, u: *Situationist International Anthology*, op. cit., 142, and 373-4. Za raspravu o afektivnoj politici poklona, vidi McDonough, “*The Beautiful Language of My Century*”, op. cit., 148-54.

446. Komercijalni reprint *Memoara* pokreće pitanja kojima ne mogu ovde da se bavim, ali uzimam kao činjenicu da je reprint sasvim drugačiji entitet od dela iz 1959. u kome se govori u ovom poglavlju.

447. Debord, “Attestations”, op. cit.

448. Marcel Mauss, *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*, prev. W. D. Halls (London: Routledge 1990). [Marsel Mos, “Ogled o daru. Oblik i smisao razmene u arhaičnim društvima”, u: Mos, *Sociologija i antropologija 2*, prev. Ana Moralić (Beograd: Biblioteka XX vek/Čigoja štampa, 1998.)]

449. McKenzie Wark, “The Secretary”, u: Guy Debord, *Correspondence: The Foundation of the Situationist International (June 1957–August 1960)*, prev. Stewart Kendall and John McHale (Los Angeles: Semiotext(e) 2009).

450. Debord, “Attestations”, op. cit.

451. Banash, “Activist Desire”, op. cit.

452. Ako se *Memoari* bave anti-avangardnošću SI, ova tendencija je uvek bila u sukobu sa Deborovim autokratskim sklonostima. Za nadahnutu raspravu o ovim sklonostima u SI i u skandinavskim situacionističkim grupama, vidi: Howard Slater, “Divided We Stand: An Outline of Scandinavian Situationism”, *Infopool no. 4* (London and Copenhagen: Infopool 2001).

453. Guy Debord, *The Society of the Spectacle*, op. cit., §220. [Guy Debord, *Društvo spektakla*, op. cit., §220.]
454. Deleuze i Guattari, *A Thousand Plateaus*, op. cit., 4.
455. Karl Marx and Frederick Engels, *Manifesto of the Communist Party* (Beijing: Foreign Languages Press 1973), 12. [Karl Marx i Friedrich Engels, *Dela*, tom 7, *Manifest komunističke partije*, prev. Olga Kostrešević (Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta/Prosveta, 1974), 484.]
456. Zhisui Li, *The Private Life of Chairman Mao*, prev. Tai Hung-chao (London: Arrow Books 1996), 115-6.
457. Nikita S. Khrushchev, *The Crimes of the Stalin Era: Special Report to the 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union* (New York: The New Leader 1962), 7.
458. Alain Badiou, "The Cultural Revolution: The Last Revolution?" prev. Bruno Bosteels, *Positions* 13(2) 2005: 481-514, 505.
459. Mao Tse-tung, *Mao Tse-tung Talks to the People*, ur. Stuart Schram (New York: Macmillan 1975), 99-100.
460. Ibid., 38.
461. Khrushchev, *The Crimes of the Stalin Era*, op. cit., 8.
462. Bordiga je bio prvi generalni sekretar Komunističke partije Italije i poslednji komunista sa Zapada koji je kritikovao Staljina u lice i preživeo - na sastanku Kominterne 1926. godine.
463. Amadeo Bordiga, citirano prema: Jacques Camatte, *This World We Must Leave and Other Essays*, ur. Alex Trotter (New York: Autonomedia 1995), 176.
464. Luther Blissett, *Q*, prev. Shaun Whiteside (London: Harcourt Books 2003); Wu Ming, *54*, prev. Shaun Whiteside (London: William Heinemann 2005); Wu Ming, *Asce di guerra* (Torino: Einaudi 2005); Wu Ming, *Manituana*, prev. Shaun Whiteside (London: Verso 2009); Wu Ming, *Altai*, prev. Shaun Whiteside (London: Verso 2013). [Luter Bliset, *Q*,

prev. Anđela Arsić (Beograd: Plato, 2010); Vu Ming, 54, prev. Aleksandar V. Stefanović (Beograd: Plato, 2010)]

465. Stoga ovo poglavlje nije detaljno iščitavanje romana, nego selektivni pristup njima kao delu šire autorske prakse i artikulaciji konkretnog skupa političkih pitanja.

466. Michel Foucault, "What Is an Author?" *Language, Counter-Memory and Practice*, ur. Donald F. Bouchard, prev. Donald F. Bouchard and Sherry Simon (Ithaca: Cornell University Press 1977). [Mišel Fuko, „Šta je autor?", prev. Eleonora Prohić (u časopisu: *Izraz*, br. 11-12, Sarajevo, 1975), 446-460.]

467. Ibid., 124. [Ibid., 452-453.]

468. Margaret A. Rose, "The Holy Cloak of Criticism: Structuralism and Marx's *Eighteenth Brumaire*", *Thesis Eleven* 2

1981: 79-97.

469. Karl Marx, "Comments on the Latest Prussian Censorship Instruction", *Marx and Engels Collected Works*, vol. 1 (London: Lawrence and Wishart 1975), 112.

470. Karl Marx, "The Class Struggles in France: 1848-1850", *Surveys from Exile*, ur. David Fernbach (Harmondsworth: Penguin 1973), 134. [Karl Marx, *Klasne borbe u Francuskoj od 1848. do 1850*, prev. Nataša Tkalec i dr. (Zagreb: Naprijed, 1973, 127.)]

471. Foucault, "What Is an Author?" op. cit., 138. [Mišel Fuko, „Šta je autor?", op. cit., 460.]

472. Michel Foucault, "The Masked Philosopher", prev. Alan Sheridan, *Ethics: Subjectivity and Truth*, ur. Paul Rabinow (Harmondsworth: Penguin 1997), 321.

473. Ibid.

474. Michel Foucault, "The Discourse of History", *Foucault Live: Collected Interviews, 1961-1984*, ur. Sylvère Lotringer, prev. Lysa Hochroth and John Johnston (New York: Semiotext(e) 1996), 26.

475. Ibid., 28, 29.

476. Ibid., 29.

477. Vu Ming 1, u: Robert Baird, "Stories Are Not All Equal: An Interview with Wu Ming", *Chicago Review* 52 (2-4): 250-59, 250. Članovi Vu Minga koriste za identifikaciju brojeve (prema abecednom redu svojih prezimena), a svako od njih je napisao više knjiga čije autorstvo se označava na isti način. Ipak, ne postoji neki zajednički uslađeni način da prikriju svoja lična imena. To stvara jasnu razliku kako od skrivenih modela subjektivnosti kakvi se povezuju sa zaverama tako i pripisivanja avangardne uloge skrivenom subjektu – kako oni kažu, „Tajna društva su fabrike čudaka, a revolucija nije masonski poduhvat” – od strukture anonimnosti koja prevahodno služi jačanju tajanstvenosti i tržišne vrednosti pojedinačnog autora. Wu Ming, "Wu Ming: An Interview in Two Parts", *3 AM Magazine*, http://www.3ammagazine.com/litarchives/2005/jul/interview_wu_ming.html (pristupljeno 19. aprila 2011).

478. Luther Blissett, "Richard Barbrook and Luther Blissett", http://www.lutherblissett.net/archive/322_en.html (pristupljeno 18. aprila 2011).

479. Karl Marx, "On the Jewish Question", *Early Writings*, prev. Rodney Livingstone i Gregor Benton (Harmondsworth: Penguin 1975), 230. [Karl Marx, „Prilog jevrejskom pitanju”, prev. Stanko Bošnjak, u: Karl Marx, Friedrich Engels, *Rani radovi* (Zagreb: Naprijed, 1967), 76. * - uz intervenciju na prevodu od strane GKP]

480. Ibid., 231.[Ibid., 77.]

481. Luther Blissett, "Mondo Mitomane 1994-96", http://www.lutherblissett.net/archive/283_en.html (pristupljeno 18. aprila 2011).

482. Wu Ming 1, "Interview for *Contravenção*, 14.12.2003", <http://www.wumingfoundation.com/english/giap/Giapdigest24.html> (pristupljeno 19. aprila 2011).

483. Wu Ming 1, "Stories Belong to Everyone: Tale-tellers, Multitudes and the Refusal of Intellectual

Property”, <http://www.wumingfoundation.com/english/giap/giapdigest11b.html> (pristupljeno 19. aprila 2011).

484. Blissett, “Richard Barbrook and Luther Blissett”, op. cit.

485. Karl Marx, *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy (Rough Draft)*, prev. M. Nicolaus (Harmondsworth: Penguin 1973), 706. [Karl Marx i Friedrich Engels, *DeLa*, tom 20, *Osnovi kritike političke ekonomije II*, prev. Branka Petrović, Moša Pijade i Gajo Petrović (Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta/Prosveta, 1974), 74.]

486. Ibid., 705, 694.

487. Paolo Virno, “Notes on the ‘General Intellect’” prev. Cesare Casarino, *Marxism beyond Marxism*, ur. Saree Makdisi, Cesare Casarino, i Rebecca E. Karl (New York: Routledge 1996).

488. Sabrina Ovan, “Q’s General Intellect”, *Cultural Studies Review* 11(2) 2005: 69–76.

489. Blissett, *Q*, op. cit., 743–4. [Blissett, *Q*, op. cit., 660.]

490. Ibid., 743. [Ibid., 659.]

491. Luther Blissett, “The Luther Blissett Manifesto”, ur. Stewart Home, *Mind Invaders: A Reader in Psychic Warfare, Cultural Sabotage, and Semiotic Terrorism* (London: Serpent’s Tale 1997), 43–4.

492. Luther Blissett, “Missing Presumed Dead: How Luther Blissett Hoaxed the TV Cops”, Home, *Mind Invaders*, op. cit., 4–9.

493. Luther Blissett, “Negative Heroes: Luther Blissett and the Refusal to Work”, prev. John Foot, u: “Luther Blissett, Football (Soccer) and the Refusal to Work”, <http://www.wumingfoundation.com/english/giap/giapdigest33.htm> (posećeno 18. aprila 2011. godine).

494. Ibid.

495. Foucault, “What Is an Author?” op. cit., 119. [Fuko,

„Šta je autor?“, op. cit., 447.]

496. Prevara se sastojala u tome da je (izmišljeni) engleski konceptualni umetnik Hari Kiper (Harry Kipper) nestao na italijansko-slovenačkoj granici dok je ispisivao reč “ART” preko kontinenta, ubrzo pošto je u Bolonji prisustvovao konferenciji na kojoj je predložio kolektivno usvajanje imena Luter Bliset. Zainteresovana, ekipa italijanske emisije *Chi L’ha visto?* (*Da li ih je neko video?*) snimila je razgovore sa Kiperovim poznicima širom Italije, pa i u Londonu. Na žalost, prevara je otkrivena kada je neko slučajno čuo kafanski razgovor, pa je već najavljena emisija otkazana pre emitovanja, ali su najave već bile objavljene u štampi pa je Luter Bliset lansiran u javnost. Blissett, “Missing Presumed Dead”, op. cit.

497. Luther Blissett Project, “Introduction to *Enemies of the State: Criminals, ‘Monsters’ and Special Legislation in the Society of Control*”, 2000, prev. Wuming Yi, http://www.lutherblissett.net/archive/078_en.html (pristupljeno 21. aprila 2011).

498. Henry Jenkins, “How *Slapshot* Inspired a Cultural Revolution: An Interview with the Wu Ming Foundation”, 2006, http://www.henryjenkins.org/2006/10/how_slapshot_inspired_a_cultur_1.html (pristupljeno 18. aprila 2011).

499. Luther Blissett, “Seppuku 2000”, u: *Quaderni rossi di Luther Blissett*, uz brošuru o Luteru Blisetu, *The Open Pop Star*, muzika i govor na CD-u, Wot 4 Records.

500. Vu Ming 3 je napustio kolektiv u proleće 2008.

501. Wu Ming, “Spectres of Müntzer at Sunrise / Greeting the 21st Century”, *Wu Ming Presents Thomas Müntzer*, prev. Michael G. Baylor (London: Verso 2010), xxxvii.

502. Jenkins, “How *Slapshot* Inspired a Cultural Revolution”, op. cit.

503. Wu Ming, “Spectres of Müntzer at Sunrise”, op. cit., xxxvii-xxxviii.

504. Ibid., xxxix.

505. Wu Ming 1, "Interview for *Contravenção*", op. cit.
506. Georges Sorel, citirano prema: Wu Ming 1, "Tute Bianche: The Practical Side of Myth Making" (u: *Catastrophic Times*), 2001, <http://www.wumingfoundation.com/english/giap/giapdigest11.html> (pristupljeno 19. aprila 2011).
507. Wu Ming, "From the Multitudes of Europe Rising Up against the Empire and Marching on Genoa (19–20 July 2001)", 2001, http://www.wumingfoundation.com/english/giap/Giap_multitudes.html (pristupljeno 19. aprila 2011).
508. Wu Ming, "Spectres of Müntzer at Sunrise", op. cit., xxxvi–xxxvii. Izgleda da je, zahvaćen talasom mobilizacije Vu Mingizgubio iz vida svoju raniju kritiku (u *Q*) tih samožrtvujućih pristupa političkoj subjektivnosti. Komentarišući popularne stavove o odlikama *Q*-ovog sveta – Tomas Mincer, Seljački rat, opsada Minstera – u mitopoetičkoj „generalnoj metafori“ pokreta: „Mada je bilo inspirativna i efikasna, metafora je bila lažno prikazivanje. [...] Tomas Mincer nam se obratio, ali mi nismo razumeli njegove reči. To nije bio blagoslov, nego upozorenje.“ Ibid., xxxvi.
509. Wu Ming 1, "Interview for *Contravenção*", op. cit.
510. Gilles Deleuze, "Bartleby; or, the Formula", *Essays Critical and Clinical*, prev. Daniel W. Smith i Michael A. Greco (Minneapolis: University of Minnesota Press 1997), 86; Gilles Deleuze, *Cinema 2: The Time-Image*, prev. Hugh Tomlinson i Robert Galeta (London: Athlone Press 1989), 219. [Žil Delez, *Film 2: Slika-vreme*, prev. Ana A. Jovanović (Beograd: Filmski centar Srbije 2010), 275.]
511. U tekstu "New Italian Epic", gde se i Vu Ming, Vu Ming 1 piše o „političkoj neophodnosti“ fikcije, njenoj sposobnosti da „koristi alternativnu istoriju i alternativne stvarnosti kako bi silom skrenula naš pogled ka zamišljanju budućnosti“, "New Italian Epic: We're Going to Have to Be the Parents", http://www.wumingfoundation.com/english/outtakes/NIE_have_to_be_the_parents.htm (pristupljeno 19. aprila 2011).

512. Wu Ming, "1954, A Pop-Autonomist Novel: A Re:inter:view with Wu Ming", 2002, <http://www.wumingfoundation.com/english/giap/giapdigest16.html> (pristupljeno 19. aprila 2011); Wu Ming, "The Best Interview Since..." 2000, <http://www.wumingfoundation.com/english/giap/Giapdigest3.htm> (pristupljeno 19. aprila 2011).
513. Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 131, kurziv dodat. [Delez, *Film 2*, op. cit., 173.]
514. Ibid., 46, xii.
515. Timothy S. Murphy, *Wising Up the Marks: The Amodern William Burroughs* (Berkeley: University of California Press 1997), 44.
516. Wu Ming, "1954, A Pop-Autonomist Novel", op. cit.
517. Wu Ming, u: Loredana Lipperini, "Manituana, the Clash of Civilizations and George Bush's Ancestors", <http://www.manituana.com/notizie/20/8188> (pristupljeno 21. aprila 2011).
518. Wu Ming, *Manituana*, op. cit., 160-1.
519. Ibid., 6.
520. Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 141. [Delez, *Film 2*, op. cit., 184.]
521. Ibid., 220.
522. Baird, "Stories Are Not All Equal", op. cit., 253.
523. Wu Ming, 54, op. cit., 50. [Vu Ming, 54, op. cit., 56.]
524. Ibid., 49. [Ibid., 55.]
525. Ibid., 42. [Ibid., 42] Struktura stalne ikoničnosti kakva je ovde opisana je takva da je izbor Granta za ovu odluku morao biti donekle proizvoljan, zasnovan na lokalnom ukusu i sklonostima. Vu Ming 1 zato komentariše na drugom mestu da je odlomak iz 54 u kome uvodi Grantov mit takođe delimično i parodija napora levičara da racionalizuju i obuzdaju svoje afektivne sklonosti u skladu sa višim političkim vrednostima, „iskušenje [...]"

da potera tu strast ili naklonost nazad pod kišobran svoje ideologije”. Suprotno tome, on nudi stvarnije, lokalno objašnjenje te odluke: „Uzeli smo Granta... jer nam se dopada, zanimljiv nam je, sviđa nam se njegov stil.” Wu Ming 1, “Cary Grant: Style as a Martial Art: A Conversation with Wu Ming 1”, 2005, http://www.wumingfoundation.com/english/giap/giapdigest32_3.htm#style (pristupljeno 19. aprila 2011).

526. Chris Petit, “The Concept of Cary”, *The Guardian*, May 21, 2005, <http://www.guardian.co.uk/books/2005/may/21/highereducation.Wction> (pristupljeno 10. novembra 2009).

527. Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 222. [Delez, *Film 2*, op. cit., 277.]

528. Ibid., 148. [Ibid., 279.]

529. Wu Ming 1, “New Italian Epic”, op. cit.

530. Ibid.

531. Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 150 [Delez, *Film 2*, op. cit., 195.]; Gilles Deleuze, “The Shame and the Glory: T. E. Lawrence”, *Essays Critical and Clinical*, op. cit., 118.

532. Blissett, “Mondo Mitomane”, op. cit.

533. Robert J. Lifton, *Revolutionary Immortality: Mao Tse-tung and the Chinese Cultural Revolution* (Harmondsworth: Penguin 1970).

534. Wu Ming, *Manituana*, op. cit., 33.

535. Wu Ming 1, “The First Time I Saw Malcolm”, 2005, <http://www.wumingfoundation.com/english/outtakes/malcolm.htm> (pristupljeno 19. aprila 2011).

536. Wu Ming 1, “Malcolm’s ‘X’ and Memory”, 2005, <http://www.wumingfoundation.com/english/outtakes/malcolm.htm> (pristupljeno 19. aprila 2011).

537. Ibid.

538. Wu Ming 1, “The First Time I Saw Malcolm”, op. cit.

539. Wu Ming 1, “Interview for *Contravenção*”, op. cit.

540. Gilles Deleuze, "Nietzsche's Burst of Laughter", *Desert Islands and Other Texts, 1953-1974*, ur. David Lapoujade, prev. Michael Taormina (New York: Semiotext(e) 2004), 130.
541. Ibid.
542. Wu Ming 1, "The First Time I Saw Malcolm", op. cit.; Wu Ming 5, "From Malcolm to Hip Hop through Ghost Dog", 2005, <http://www.wumingfoundation.com/english/outtakes/malcolm.htm> (pristupljeno 19. aprila 2011).
543. Angela Y. Davis, "Afro Images: Politics, Fashion, and Nostalgia", 1994, *Critical Inquiry* 21(1): 37-45.
544. Wu Ming, "The Perfect Storm, or Rather, the Monster Interview", 2007, prev. Jason Di Rosso, <http://www.manituana.com/documenti/0/8246/EN> (pristupljeno 19. aprila 2011).
545. Ibid.
546. Jacques Camatte, *This World We Must Leave and Other Essays*, ur. Alex Trotter (New York: Autonomedia 1995), 175-6.
547. Wu Ming, "1999-2009. Hey, You Bastards, We're Still Here! Experiment #1", 2009, <http://www.wumingfoundation.com/english/wumingblog/?p=31> (pristupljeno 19. aprila 2011).
548. Mute, "About Us", <http://www.metamute.org/about-us> (pristupljeno 2. aprila 2013).
549. Mute, "Ceci n'est pas un magazine", *Mute* (2001) 19: 24-25.
550. Antonio Negri, "Postface to the Complete Text of the Journal *Futur Antérieur* (1989-98)", multitudes.samizdat.net/Postface-to-the-Complete-Text-of (pristupljeno 2. aprila 2013).
551. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia Volume 2*, prev. Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota Press 1987), 9.

552. Josephine Berry Slater, "Disgruntled Addicts—Mute Magazine and its History", Josephine Berry Slater i Pauline van Mourik Broekman (ur.), *Proud to be Flesh: A Mute Magazine Anthology of Cultural Politics after the Net* (London: Mute Publishing 2009), 15.
553. Ibid., 25.
554. Pauline van Mourik Broekman, post na *Empyre* listservu, 15. juna 2010, www.mail-archive.com/empyre@lists.cofa.unsw.edu.au/msg02124.html (pristupljeno 3. aprila 2013).
555. Anthony Davis i Simon Ford, "Culture Clubs", *Mute* 18 (2000): 29–33, 30, 35.
556. Angela Mitropoulos, "Precari-Us?" *Mute* 29 (2005): 88–92, 90.
557. Anna O'Lory, "At the Limit: Self-Organisation in Greece", *Mute*, <http://www.metamute.org/editorial/articles/limit-self-organisation-greece> (pristupljeno 4. aprila 2013).
558. O'Lory, *ibid.* Marksovo shvatanje proleterskog samo-oslobođenja je sadržano u ovoj jezgrovitoj rečenici: „Proletarijat [...] je primoran kao proletarijat da oslobodi i sebe a samim tim i svoju suprotnost, privatnu svojinu, koja određuje njegovo postojanje, koja ga čini proletarijatom.” Karl Marx i Friedrich Engels, *Marx and Engels Collected Work, Volume 4* (London: Lawrence and Wishart 1975), 36.
559. Van Mourik Broekman, post na *Empyre*, op. cit.
560. Rosalind E. Krauss, "A Voyage on the North Sea:" *Art in the Age of the Post-Medium Condition* (London: Thames and Hudson 1999); Rosalind E. Krauss, *Under Blue Cup* (Cambridge, Mass.: MIT Press 2011).
561. Krauss, "A Voyage on the North Sea", op. cit., 7.
562. Hayles, *Writing Machines*, op. cit., 25.
563. Félix Guattari, *Schizoanalytic Cartographies*, prev. Andrew Goffey (London: Bloomsbury 2013), 253, 255;

Pauline van Mourik Broekman, u: Jodi Dean, Sean Dockray, Alessandro Ludovico, Pauline van Mourik Broekman, Nicholas Thoburn, Dmitry Vilensky, "Materialities of Independent Publishing: A Conversation with AAAARG, Chto Delat?, I Cite, Mute and Neural", *New Formations* 78 (2013): 157-178, 178.

564. Deleuze, *Foucault*, op. cit., 38 [Delez, *Fuko*, op. cit. 43]; Gilles Deleuze, "What Is a *Dispositif*", *Two Regimes of Madness: Texts and Interviews 1975-1995*, ur. David Lapoujade, prev. Ames Hodges i Mike Taormina (Los Angeles: Semiotext(e) 2006), 338.

565. Deleuze, *Foucault*, op. cit., 38. [Delez, *Fuko*, op. cit. 43]

566. Pauline van Mourik Broekman, Simon Worthington i Damian Jaques, *Mute Magazine Graphic Design* (London: Eight Books 2008), 10.

567. Ibid, 12.

568. Da ovo istorijski preciznije odredimo, ako su *The Daily Courant* bile prve dnevne novine izdavane u londonskom Flit stritu, *The Financial Times* je u ovom trenutku bio paradigma čitave privredne grane pošto ga je Rupert Mardok (Rupert Murdoch) preselio firmu News International press u Vaping, a to je izazvalo desetkovanje kako u štamparskom zanatu tako i u sindikatima. Doprinoseći dramatični situacije, hodnici u Doklantsu su navodno bili puni portreta nekadašnjih štampara, što je sada česta praksa predstavljanja rada kao depolitizovane tradicije na mestima gde više nema ni fizičkog prisustva ni siline sukoba. Van Mourik Broekman i drugi, *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 18.

569. Ibid.

570. Mute, "The Magazine that Mistook its Reader for a Hat!" *Mute* 25 (2002): 8-9, 8.

571. Ibid., 6.

572. Vidi Martin Puchner, *Poetry of the Revolution: Marx, Manifestos, and the Avant-Gardes* (Princeton: Princeton

University Press 2006).

573. Pauline van Mourik Broekman, autorski intervju, 7. septembar 2010.

574. Pauline van Mourik Broekman, "On Being 'Independent' in a Network", *Free Bitflows exStream, Collaborative Media* (2004): 4-5, 5; Van Mourik Broekman, autorski intervju, 7. septembar 2010; Toni Prug (2002) "Introducing OpenMute", *Mute* 25, 8-9.

575. Châtelet, *Figuring Space*, op. cit., 8, 7, 3.

576. Ibid., 10.

577. Ibid., 9.

578. Ibid., 9.

579. Ibid., 20.

580. Ibid.

581. Dictionary.com

582. Vidi: <http://www.metamute.org/editorial/video/video-forever-blowing-bubbles-walking-tour-peter-linebaugh-and-fabian-tompsett-2008> (pristupljeno 5. avgusta 2013)

583. Deleuze, *Foucault*, op. cit., 38. [Delez, *Fuko*, op. cit., 43]

584. Ibid., 34. [Ibid., 40] Ovako slučajna karakterizacija dijagrama kao „nemog“ dodaje dijagramsku vezu konotaciji imena časopisa, koje je odabrano delom kao „komentar o oslobodilačkoj retorici [...] novih tehnologija“, ukazujući da „nove tehnologije nisu automatski stekle glas; da, zapravo, to ima veze sa funkcionisanjem moći na društvenom nivou.“ Van Mourik Broekman, "Mute", transkript izlaganja na "Publications on (Not Only) Art: Cultural, Social, and Political Uses", Seville, June 15-18, 2011, http://ayp.unia.es/dmdocuments/public_doc06b.pdf (pristupljeno 10. aprila 2013).

585. Konkretnije rečeno, grčka problematika „slobodnog čoveka“ je da onaj koji je sposoban da vlada drugim slobodnim ljudima mora biti sposoban da vlada sobom,

što je veština *enkrateia* ili samokontrole, u odnosu na oblasti i praktične aspekte politike, porodice, elokvencije, igara i vrlina. I zato, „vraćajući silu unazad, pokrećući snagu u odnosu na sebe, Grci su izmislili subjektivaciju.” Gilles Deleuze, *Negotiations: 1972-1990*, trans. Martin Joughin (New York: Columbia University Press 1995), 113. [Žil Delez, „Kontrola i postajanje”, *Pregovori 1972-1990*, prev. Andrija Filipović (Karpos, Loznica, 2010), 220.]

586. Ibid.

587. Châtelet, *Figuring Space*, op. cit., 54.

588. Henri Micheaux, citirano prema: Deleuze, *Negotiations* op. cit., 111. [Delez, *Pregovori*, op. cit., 165.]

589. Michel Foucault, “Self Writing”, u: *Ethics: The Essential Works 1*, Paul Rabinow (ur.) prev. Robert Hurley others i drugi (London: Penguin 1997), 211, 208.

590. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 131.

591. Pauline van Mourik Broekman, autorski intervju, 7. septembar 2010.

592. Mute, “Ceci n’est pas un magazine”, op. cit. 24; Mute, “The Magazine that Mistook Its Reader for a Hat!” op. cit., 6.

593. J.J. Charlesworth, “Crisis at the ICA: Ekow Eshun’s Experiment in Deinstitutionalisation”, *Mute* 2(15) 2010: 20-31.

594. Mute, *Mute Publishing Business Plan*, 2011.

595. Toni Prug, “Introducing OpenMute”, *Mute* 25 (2002): 8-9, 9.

596. Vidi *Mute* izdanje “Web 2.0: Man’s Best Friendster?” 2(4) 2007, naročito Dmytri Kleiner i Brian Wyrick, “Info-Enclosure 2.0” i Angela Mitropoulos, “The Social Softwar.”

597. Mute, “The Magazine That Mistook its Wife for a

Hat!", op. cit., 6.

598. Van Mourik Broekman, Post na *Empyre*, ibid.

599. Laura Oldfield Ford, u: Josephine Berry Slater i Anthony Iles (ur), *No Room To Move: Art and the Regenerate City* (London: Mute Books 2010), 106.

600. Jean-Luc Nancy, *The Inoperative Community*, ur. Peter Connor, prev. Peter Connor i dr. (Minneapolis: University of Minnesota Press 1991): 74.

601. Van Mourik Broekman, u: Dean i dr., "Materialities of Independent Publishing", op. cit., 165.

602. J. J. King, "The Packet Gang: Openness and Its Discontents", *Mute* 27 (2004): 80-87. Videti; Jo Freeman, "The Tyranny of Structurelessness", libcom.org/library/tyranny-structurelessness-jo-freeman (pristupljeno 5. avgusta 2013); Howard Slater, "Prepostoral Ouragonisations", *Mute* 28 (2004): 88-90.

603. Toni Prug, "Introducing OpenMute", *Mute* 25: 8-9. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit.

604. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 102.

605. Mute, "CrCollaborativeReviewLibraryContract" [//uo.twentiethcentury.com/index.php?title=CrCollaborativeReviewLibraryContract](http://uo.twentiethcentury.com/index.php?title=CrCollaborativeReviewLibraryContract) (pristupljeno 20. oktobra 2010).

606. Simon Worthington, "Danger: Contains Books", Mieke Gerritzen, Geert Lovink i Minke Kampman (ur) *I Read Where I Am: Exploring New Information Cultures* (Amsterdam: Valiz 2011), 174-5, 174.

607. Vidi: www.metamute.org/services/r-d/progressive-publishing-system (pristupljeno 5. avgusta 2013).

608. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 130; Alessandro Ludovico, *Post-Digital Print: The Mutation of Publishing Since 1894* (Eindhoven: Onomatopee 2012).

609. Berry Slater, u: Berry Slater i van Mourik Broekman, *Proud to be Flesh* op. cit, 20.
610. Van Mourik Broekman i Berry Slater, autorski intervju, 7. septembar 2010; Berry Slater, u: Berry Slater i van Mourik Broekman, *Proud to be Flesh* op. cit, 20.
611. Ovaj opis je preuzet iz van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 106-7; Alessandro Ludovico, *Post-Digital Print: The Mutation of Publishing Since 1894* (Eindhoven: Onomatopee 2012).
612. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 102.
613. Van Mourik Broekman, autorski intervju, 7. septembar 2010.
614. Pauline van Mourik Broekman i Josephine Berry Slater, u: Max Jorge Hinderer, "Proud to be Flesh: An Interview with Pauline van Mourik Broekman i Josephine Berry Slater", *Springerin*, 2009 www.springerin.at/dyn/heft_text.php?textid=2263&lang=en (pristupljeno 9. avgusta 2013).
615. Beri Slejter opisuje ovu generičku strategiju časopisa u odnosu na časopise o kulturi življenja iz devedesetih godina, kao što su *The Face* i *I-D*: „Ovo (prekrasno) lice postaje uvećani simbol (izuzetnog) identiteta, prodano nama kao nešto što se ističe i odupire homogenizaciji dok, naravno u isto vreme, pruža vrhunski mamac za potrošnju i konformizam.” Josephine Berry Slater, "Editorial", *Mute* 2(15) (2010): 6-7, 6.
616. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 133.
617. www.metamute.org/editorial/articles/we-are-bad (pristupljeno 5. avgusta 2013).
618. Howard Slater, "Guttural Cultural", *Mute* 2(5) (2007): 66-73, 72, 67.
619. Berry Slater, autorski intervju, 7. septembar 2010.
620. Van Mourik Broekman i Berry Slater, autorski

intervju, 7. septembar 2010.

621. Fogarasi, "The Tasks of the Communist Press", op. cit., 151.

622. „Sve do sada, komunistička štampa se razlikovala od kapitalističke samo u smislu sadržaja, kroz propagiranje komunističkih principa. Po svojoj organizaciji, strukturi i mnogim konkretnim aspektima ona i dalje ostaje pod presudnim uticajem kapitalističke štampe.” Adalbert Fogarasi, "The Tasks of the Communist Press", Seth Siegelaub i Armand Mattelart (ur) *Communication and Class Struggle: 2, Liberation and Socialism* (New York: International General 1983), 151.

623. Ibid., 152.

624. Ibid., 150-1.

625. Kao što kaže drugde, „Mi možemo i moramo odmah krenuti sa osnivanjem partijskog organa – a prema tome i same Partije – i postaviti ih na čvrste osnove.” V. I. Lenin, "An Urgent Question", *Lenin Collected Works, Volume 4* (Moscow: Progress Publishers 1964), 221.

626. Vladimir Ilyich Lenin, *What Is to Be Done? Burning Questions of Our Movement* (Peking: Foreign Languages Press 1973), 200, 197, 207, 201. [Vladimir Iljič Lenjin, *Šta da se radi?: goruća pitanja našeg pokreta, bez imena prev.* (Beograd: Kultura, 1949.)]

627. Van Mourik Broekman, post na *Empyre*, op. cit.

628. Van Mourik Broekman i Berry Slater, u: Hinderer, "Proud to be Flesh", op. cit.

629. Berry Slater, autorski intervju, 7. septembar 2010.

630. Gilles Deleuze, *Cinema 2: The Time-Image*, prev. Hugh Tomlinson i Robert Galeta (London: The Athlone Press, 1989), 148. [Žil Delez, *Film 2; slika-vreme*, prev. Ana Jovanović (Beograd: Filmski centar Srbije, 2010), 195.]

631. Ibid., 150; Gilles Deleuze, *Essays Critical and Clinical*, prev. Daniel W. Smith i Michael A. Greco (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), 118.

632. Pauline van Mourik Broekman, "Editorial: Just a Few of Our Many Products", *Mute* 25, 2002, 5.
633. Worthington, autorski intervju, 7. septembar 2010.
634. Berry Slater, autorski intervju, 7. septembar 2010.
635. Henri Bergson, *Matter and Memory*, prev. Nancy Margaret Paul i W. Scott Palmer (New York: Zone Books, 1991), 95, 32. [Anri Bergson, *Materija i memorija, ogleđ o odnosu tela i duha*, prev. Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1927, 89–90, 17.]
636. Josephine Berry Slater, "Editorial", *Mute* 2(15), 2010: 6–7, 6. Tipično za *Muteov* empirijski zasnovan pristup ovim apstraktnijim temama, stav Beri Slejter ovde je zapravo parafraza zapažanja Ekova Ešuna (Ekow Eshun) o viziji ICA, gde njegove reči „Sve što je važno je sada” služe kao prividno inovativno izvinjenje za kompromis sa neoliberalnim kulturnim i ekonomskim normama.
637. Bergson, *Mater and Memory*, op. cit., 33. [Bergson, *Materija i memorija*, op. cit., 18.]
638. Van Mourik Broekman, autorski intervju, 7. septembar 2010.
639. Van Mourik Broekman i Worthington, u: Berry Slater i van Mourik Broekman, *Proud to be Flesh* op. cit., 11.
640. Gilles Deleuze i Félix Guattari, *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia Volume 1*, prev. Robert Hurley, Mark Seem, i Helen R. Lane (Minneapolis: University of Minnesota Press 1983), 8. [Žil Delez i Feliks Gatari, *Anti-Edip: kapitalizam i šizofrenija*, prev. Ana Moralić (Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990), 10.] Citat se zapravo odnosi na "želeće mašine", koncept koji prethodi sklopu.
641. Van Mourik Broekman I DR., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 130.
642. Prvi minifest je nadahnuo, i skicirao, Kvim Gil (Quim Gil), koji je rekao uredništvu kako bi čitaoci voleli da saznaju više o procesu transformacije časopisa.

643. Pauline van Mourik Broekman, "Mute", op. cit.
644. Mute, "CrCollaborativeReviewLibraryContract", op. cit.
645. U vreme pisanja, nalazilo se na <http://www.metamute.org/services/r-d>
646. Mute, "Fallout, 1999/2000", www.metamute.org/fallout_1999_2000 (pristupljeno 2. septembra 2010).
647. Comedia, "The Alternative Press: The Development of Underdevelopment", *Media, Culture and Society* 6 (1984): 95-102; Charles Landry, Dave Morley, Russell Southwood, i Patrick Wright, *What a Way to Run a Railroad: An Analysis of Radical Failure* (London: Comedia Publishing Group, 1985).
648. Citat je iz uvodnog teksta za: Landry i dr., *ibid.*, u kom se opisuje kako su se određeni serijali *Comediae*, koja je izdala tu knjigu bavila pitanjima menadžmenta u aktivističkim grupama i društvenim pokretima.
649. Berry Slater i van Mourik Broekman, *Proud to be Flesh*, op. cit. 12.
650. Van Mourik Broekman, "On Being 'Independent' in a Network", op. cit., 4.
651. *Ibid.*, 5; van Mourik Broekman i Berry Slater u: Hinderer "Proud to Be Flesh", op. cit.
652. The Alternative Press: The Development of Underdevelopment", *Media, Culture and Society* 6 (1984): 95-102, 97. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 130.
653. Gholam Khiabany, "Red Pepper: A New Model of the Alternative Press?" *Media, Culture and Society* 22(4) (2000): 447-463.
654. Deleuze, *Cinema 2*, op. cit., 77. [Delez, *Film 2*, op. cit., 109.]
655. Ove unutrašnje kontradikcije se jasno vide u retrospektivnom opisu van Mourik Brokman o podsticaju transformacija *Mute*ove izdavačke paradigme: "Rekli smo

sebi da su promene koje smo uveli u časopisu zgodne adaptacije, određene tržišnim uslovima kao što je distribucija, i da će nam omogućiti da prodamo više primeraka i povećamo šanse da budemo dovoljno uspešni i opstanemo. Sada se, ipak, pitam da li su te promene u formi ipak bile samo vrlo okolišni način da se izbegne – ili možda osigura – centralni projekat razrade određenog kritičkog okvira, bez uticaja tržišta, institucionalnih zahteva itd.” van Mourik Broekman, “Mute”, op. cit.

656. Van Mourik Broekman, “*Mute’s 100% Cut by ACE–A Personal Consideration of Mute’s Defunding*”, *Mute* 3(1) 2011, 16–19, 18.

657. Berry Slater, “Editorial”, *Mute* 3(1) 2011, 20–21, 21.

658. Van Mourik Broekman i dr., *Mute Magazine Graphic Design*, op. cit., 130.

